

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ivana Kožulović

Zasvojenost s posebnimi igrami na srečo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Ivana Kožulović

Mentor: izr. prof. dr. Samo Uhan

Zasvojenost s posebnimi igrami na srečo

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

Hvala, mami, hvala, oči, za vse, za vedno.

Hvala, Ivan, hvala, Marin, vidva sta moja, najboljša.

Hvala, Aljoša, ker si.

Hvala, Luka, moja največja inspiracija in ljubezen, to je zate.

Hvala tudi vam, profesor, dr. Uhan.

Zasvojenost s posebnimi igrami na srečo

Igralništvo na prvi pogled razumemo kot zabavišništvo, kjer se ljudje z različnimi igrami na srečo predvsem zabavajo. Na to nas asociira že beseda »igra«, ki je bistveni sestavni del termina igralništvo. Take občutke v nas vzbujajo tudi pisani utripajoči napisi, ki nas vabijo k ponudnikom teh storitev. Glavni poudarek države je, da je igralništvo turistična storitev, ki je namenjena predvsem tujim turistom, in da predstavlja razvojno turistično priložnost. Gosti igralnic z obiskom le-teh pričakujejo zabavo, razburljivo dogodivščino in seveda velik denarni dobiček. Glavna produkta igralniških storitev naj bi bila torej zabava in sreča. Toda kaj se zgodi, kakšne so posledice, ko iz občasnega igranja iger na srečo to preide v neobvladljivo odvisnost? Zasvojenost s hazardom je vrsta nekemične zasvojenosti in ima kot vsaka druga zasvojenost v prvi vrsti hude negativne učinke na posameznika in njegove najbližje, posledično pa tudi na celotno družbo. Tovrstna zasvojenost tako prinaša določene družbene stroške, čeprav nekateri avtorji raje izpostavljajo pozitivne učinke igralniške dejavnosti. V diplomskem delu se osredotočam na problematiko iger na srečo in želim opozoriti predvsem na negativne učinke igralništva. Ugotovitve sem pridobila z analizo sekundarnih podatkov in intervjujem z igralcem posebnih iger na srečo.

Ključne besede: zasvojenost, igre na srečo, hazard, igralništvo

Addiction to gambling

At first sight gambling is understood as entertainment in which people are mostly having fun with various games. This is associated with the word »game« which is substantial part in the term gambling. Those kind of feelings are also triggered by the beeping signs which are inviting us to the service providers. The main focus of the government is seeing gambling as a tourists service that is primarily intended for foreign tourists and that it constitutes a development potential. The casino guests expect amusement, exciting adventure and of course a jackpot. Therefore the main product of gambling services should be entertainment and happiness but what happens and what are the consequences when occasional playing becomes an uncontrollable addiction? Hazard addiction is a type of non-chemical addiction and it has a severe negative impacts on an individual, family and consequently on the whole society as any other addiction. Such addiction brings a certain social costs, although some authors prefer to emphasize the positive effects of gambling activity. The thesis focuses on the issue of gambling and want to draw attention to the negative effects of gambling. The findings are gained through analysis of secondary data and interview with a gambler.

Keywords: addiction, gambling, hazard, gambling industry

KAZALO

1 UVOD	7
2 OSNOVE IGRALNIŠTVA.....	9
2. 1 O IGRI	9
2. 2 IGRE NA SREČO	11
2.2.1 KLASIČNE IGRE NA SREČO	14
2.2.2 POSEBNE IGRE NA SREČO.....	15
2.2.2.1 VIDEZ IGRALNIC	15
2.2.2.2 VRSTE IGRALNIC.....	17
2.2.3 SPLETNO IGRALNIŠTVO	19
3 ZGODOVINA IGRALNIŠTVA	21
3.1 ZGODOVINA IGRALNIŠTVA V SLOVENIJI	24
4 DRŽAVA IN IGRALNIŠTVO	28
4.1 KONCESIJE	30
4. 2 CILJI DRŽAVE.....	32
4. 3 ODGOVORNO IGRALNIŠTVO	33
4.4 IGRALNIŠTVO IN TURIZEM	33
5 DRUŽBENI VPLIVI IGRALNIŠTVA.....	37
5.1 POZITIVNI VPLIVI IGRALNIŠTVA	37
5.2 NEGATIVNI VPLIVI IGRALNIŠTVA.....	38
5.3 DRUŽBENI STROŠKI IGRALNIŠTVA.....	39
6 ZASVOJENOST	43
6. 1 VRSTE ZASVOJENOSTI	45
6.1.1 KEMIČNA ZASVOJENOST	45
6.1.2 NEKEMIČNA ZASVOJENOST.....	47
6.2 ZNAČILNOSTI ZASVOJENOSTI.....	49
6.3 VZROKI ZA ZASVOJENOST	51
7 ZASVOJENOST S POSEBNIMI IGRAMI NA SREČO	53
7. 1 HAZARDERJI.....	56
7. 1. 1 TIPOLOGIJA HAZARDERJEV	56
7. 1. 2 KARAKTERISTIKE HAZARDERJEV	57
7.2 VZROKI ZA HAZARDIRANJE IN DEJAVNIKI TVEGANJA	58

7.3 POSLEDICE ZASVOJENOSTI.....	61
7.4 ZDRAVLJENJE.....	63
7.5 PREVENTIVA.....	64
8 EMPIRIČNI DEL.....	67
8. 1 OSNOVNI PODATKI IGRALCA.....	67
8. 2 VZROKI ZA HAZARDIRANJE IN OBČUTKI, KI JIH HAZARDIRANJE VZBUJA.....	69
8. 3 POSLEDICE IN VPLIV IGRALNIŠTVA NA IGRALCA.....	70
8. 4 UTEMELJITEV RAZISKOVALNEGA VPRAŠANJA	71
9 SKLEP.....	74
10 LITERATURA	77
PRILOGA A: TRANSKRIPT INTERVJUJA Z IGRALCEM POSEBNIH IGER NA SREČO.....	81

KAZALO TABEL

Tabela 4.1: Spremembe ZIS od 1995 do 2003.....	29
Tabela 6.1: Droge in njihov učinek	46

1 UVOD

Sodobna potrošniška družba je usmerjena predvsem k materialističnim vrednotam. Ljudje tako srečo iščemo s sanjarjenjem in kupovanjem vedno novih stvari, dobrin in uporabo vedno novih storitev. Zanimarjamo lepoto življenja samega, ne znamo ceniti mogočnosti narave, otroškega nasmeha ali enostavno uživati v bližini sočloveka. Konstantno konzumiranje nam nikakor ne prinese tistega pravega zadovoljstva, ki smo ga pričakovali, in v nas sproža vedno nove želje. Paradoksalno mislimo, da bomo srečni, ko bomo prišli do zelene dobrine, a prav dosežen cilj in lastništvo nove stvari v nas ponovno sprožita nesrečne občutke, saj nas ne zadovolji na zelen način in krog se ponovno obrne. Kot pravi dr. Podgornik, človek ni materialistično, temveč družabno bitje in lahko le v interakciji z drugimi soustvarja svojo srečo (Podgornik 2009, 9).

Stalno pehanje za bogastvom, ki naj bi nam omogočilo uresničitev kapitalističnih idealov in s tem prineslo srečo, status ter sprejetost v družbi, posameznika utruja in mu dopušča le malo prostega časa. Posledično išče možnosti dodatnega zaslužka in tudi načine sprostitev od vsakdanjega stresa. Igralništvo, nekoč ekskluzivna dejavnost, rezervirana za ozek elitni krog, danes pa vsem široko dostopna, je tako privlačna z več vidikov. Ljudje se hodijo v igralniške objekte zabavat in sprostit, kar naj bi bil tudi njihov glavni smoter, obenem pa tudi upajo na lahek in hiter finančni zaslužek. Tveganje ob izzivanju sreče je nadvse mamljivo, omogoča pobeg od vsakdanje rutine, občasno igranje posebnih iger na srečo pa je lahko tudi prijetno preživet večer s prijatelji. Igralništvo torej prinaša možnost sprostitev in preživljanja prostega časa, poleg tega dodobra polni državno blagajno. Ravno zaradi slednjega pa je premalokrat poudarjena še ena posledica tovrstne dejavnosti – zasvojenost s posebnimi igrami na srečo.

Cilji pričujočega diplomskega dela so:

- predstaviti igralniško dejavnost in njene temeljne značilnosti,
- reflektirati vlogo države in njen odnos do igralniške dejavnosti,
- ugotoviti, kakšen vpliv ima igralništvo na posameznika in družbo,

- osredotočiti se na problematiko iger na srečo in opozoriti na negativne učinke igralništva,
- podrobno predstaviti zasvojenost s posebnimi igrami na srečo.

Diplomsko delo obsega deset poglavij. Uvodnemu delu sledi poglavje, v katerem se najprej posvetim igri kot kulturnemu konstrukt, nadalje pa igram na srečo, ki jih delimo na klasične in posebne. Opišem njihove temeljne lastnosti in opredelim pojme, ki jih srečujemo v povezavi z igrami na srečo. Tretje poglavje je posvečeno zgodovini iger na srečo v svetu in pri nas ter temu, kako so se razvijale. Naslednje poglavje ugotavlja, kakšno vlogo ima država pri igralniški dejavnosti, kako jo zakonsko regulira, kakšne cilje ima država znotraj igralništva ter kakšne prijeme uporablja za omejevanje problematičnega igranja. Peto poglavje se ukvarja z vplivom igralništva na posameznika in družbo, tako s pozitivnimi kot negativnimi vplivi, ki povzročajo vrsto družbenih stroškov. Sledi poglavje, v katerem pišem o pojavu zasvojenosti na splošno, v naslednjem delu pa se posvetim zasvojenosti s posebnimi igrami na srečo, vzrokom za zasvojenost, njenim posledicam, zdravljenju ter možnim preventivnim ukrepom zoper tovrstno zasvojenost. Osmo poglavje je empirični del, v katerem analiziram intervju, ki sem ga opravila z igralcem posebnih iger na srečo, in utemeljim raziskovalno vprašanje. Diplomsko delo zaključim s sklepom in navedbo uporabljene literature.

Raziskovalna vprašanja, ki si jih zastavljam v diplomskem delu, so: *Kakšen vpliv ima igralniška dejavnost na posameznika in družbo? Kakšne so posledice zasvojenosti s posebnimi igrami na srečo na posameznika in kako se te posledice kažejo tudi na ostalih družbenih področjih?*

2 OSNOVE IGRALNIŠTVA

Igra sama po sebi in igre na srečo so že od nekdaj del civilizacij, družb in posameznikov. Vzroki za to, zakaj so tako zakoreninjene v nas, so različni. Verjetno že samo zato, ker velik del primarne socializacije poteka prek igre. Z igro se učimo, preživljamo prosti čas, se zabavamo, družimo in ne nazadnje tekmujemo. V naši kapitalistični družbi pa je prav tekmovanje izpostavljena vrednota. Igre na srečo so od svojega obstoja pa do danes večkrat šle skozi faze prohibicije in odobravanja, a vedno so veljale za nekoliko skrivnostne in ekscentrične. V preteklosti so se odvijale v prestižnih krajih in prestižnih prostorih s prestižnimi gosti, danes pa je to množična zabava za vse sloje. Za razumevanje sveta hazarda je treba preučiti najprej *igro* kot kulturno kategorijo in tudi njegove temeljne značilnosti.

2.1 O IGRI

»Igra izpolnjuje veseli in razposajeni del človeškega življenja, ki pa je bistven za človekovo psihično in fizično počutje, za njegovo socializacijo in za njegov umski razvoj« (Mihelič 1993, 7).

Kdor preučuje zgodovino kulture in civilizacije, zmerom znova naleti na pojav igre, igra je pač vir, iz katerega se obnavlja človeško sožitje, in hkrati vir, ki stalno in zelo živo spodbuja spremembe v tem sožitju. Igra je prav toliko stara kot kultura sama. Če pa pomislimo, da se igrajo tudi živali, spoznamo, da je igra celo starejša od človeške kulture, saj je mogoče odkriti in zasledovati sledove, ki jih je igra zapustila v materialni kulturi in številnih ljudskih šegah – že v najstarejši dobi človeštva. Ti sledovi kažejo, da je igra – od nedolžnega razvedrila, s katerim so si ljudje krajšali čas, do strastne hazardne igre – vplivala na razvoj kulture (Gizycki in Gorny 1972, 7).

Nizozemski sociolog in zgodovinar Johan Huizinga označuje igro kot neprisiljeno dejanje ali dejavnost, ki ima spodbuden pomen za doseganje vedno višjih človeških in

civilizacijskih stopenj. Oblikuje izraz »Homo ludens«, s katerim tudi poimenuje svojo knjigo, pomeni pa »človek, ki se igra« (Huizinga v Gizycki in Gorny 1972, 7).

Caillois pri definiciji igre po Huizingu izpostavi, da jo je definiral kot aktivnost brez materialnega interesa in koristi. V tem delu se z njim ne strinja, ker taka definicija enostavno izključuje igre, kot so loterija, stave, konjske dirke in igre na srečo. Le-te zavzemajo pomembno mesto v življenju različnih narodov in so nedvomno povezane prav z denarjem (Caillois 1979). Sam je pomemben pri definiranju pojma igre zaradi razvrstitve igre v štiri kategorije, in sicer na *agon*, *alea*, *mimicry* in *ilinx*. Za *agon* so značilne igre, ki vsebujejo predvsem element tekmovanja in rivalstva, za izid igre pa so odločilni tekmovalci in njegove sposobnosti. Nasprotje *agona* je *alea*, saj tukaj igralec nima nobenega vpliva na razplet igre; o razpletu odloča usoda. Najboljši primer za to kategorijo so igre na srečo. Za obe kategoriji pa je značilno, da imajo igralci enakopravne pogoje. *Mimicry* je igra, ki omogoča pobeg od stvarnosti in pretvarjanje igralcev, da so nekdo drug. Sem spada predvsem igranje otrok, ko oponašajo odrasle, različni karnevali, gledališka in filmska igra. Z *ilinxom* pa je skušal opisati igre, ki nam povzročajo vrtoglavico, stanje zmedenosti, omamo in nam na trenutek porušijo zmožnost percepcije. Sem lahko prištevamo različne igre, saj je odvisno, kako nanjo gledamo. Džokej med dirko s konjem doživlja *agon*, navijači ob spremljanju pa predvsem *ilinx*. Zagotovo pa je *ilinx* značilen za ekstremne športe, kot sta alpinizem in hoja po vrvi, in pa tudi za različne obrede, kjer s plesom in drugimi igrami dosegajo stanje omame (Caillois 1979).

Nedvomno se je igra razvila iz potrebe po razvedrilu ter sprostitvi in prav tako kot ustvarjalni proces dela daje človeku enako mero zadoščenja. Igra se je razvila zaradi želje po sprostitvi odvečne svobode in moči, polega tega pa zaradi nagona po posnemanju, sle po nadzoru nad seboj in drugimi, volje do urjenja v nadzorovanju izživljanja in potrebe po dokazovanju drugim, kaj znaš. Povezanost igre s kulturo prepoznamo v njenih številnih pojavnih oblikah, za katere pa največkrat ne pomislimo, da so prvotno imele karakteristike igre, a je v njih vsekakor moč prepoznati preproste igre za razvedrilo. Tako lahko rečemo, da je že vsako govorjenje v nekem smislu besedna igra. Igro lahko zaznamo tudi pri sakralnih obredih praljudstev, saj so pri teh

obredih izvajali obredne plese, tekme za stavo, žrtvene obrede in podobno (Gizycki in Gorny 1972).

Za igro je značilno, da je to neko prostovoljno opravilo ali dejavnost, ki se dogaja v nekih časovnih in prostorskih okvirih in po prostovoljno sprejetih obveznih pravilih. Cilj igre je v igri sami, spremlja pa jo občutek napetosti, veselja in zavedanje, da je igra nekaj drugega kot vsakdanje življenje, za katero sta značilna racionalnost in delo. Igro kot dejavnost za razvedrilo, zabavo in razgibavanje telesa ter duha poznamo že od nekdaj. Ljudje se ji predajajo ne glede na starost in spol, saj jim je igra, tako kot tudi živalim, prirojena in je kot taka v človeškem življenju nepogrešljiva (Mihelič 1993).

Običajno igra poteka tako, da v njej sodelujeta dva ali več igralcev, lahko pa se igra tudi individualno z določenim pripomočkom. Bistvo igre pa lahko povzamemo tako, da ena stran pridobiva in druga izgublja. Prav tako je za igro značilno, da vedno poteka po določenih pravilih in da jo žene neki motiv. Le-ta je lahko osebno zadoščenje zmagovalca ali pa celo zaslužek (Mihelič 1993).

2. 2 IGRE NA SREČO

Miheličeva pravi, da je vrsta igre z zvenečim imenom »igra na srečo« vsekakor poseben način razvedrila (Mihelič 1993, 15). »Igre na srečo so kompleksen produkt, ki povezuje elemente hazarda in zabave« (Jaklič in drugi 2008, 17).

Igra, ki je sama sebi namen, je redka. Igralci so že zgodaj odkrili dodaten čar igre, ta pa je napetost pričakovanja, ugotavljanja, kdo bo dobil, negotovost in možnost sreče. Igra na splošno in igra na srečo sta se med seboj začeli razlikovati takrat, ko je nedolžno preizkušanje spretnosti in moči za razvedrilo dobilo dodatno sestavino – igralni vložek. Tako je dobiček počasi zavzel pomembno vlogo pri igri za razvedrilo, ki se je iz nedolžne zabave spremenila v dražljivo razburljivo doživetje (Gizycki in Gorny 1972).

Čeprav znanje, veščina in izkušnost pri marsikateri od teh iger niso zanemarljivi, pa ima pri igri na srečo – kot pove že njeno ime – odločujoč pomen sreča, to je naključje, in ne prirojeno ali pridobljeno znanje in spretnost.

Značilnost naključja je, da se primeri nenadejano, slučajno. Naključja nas čakajo na vsakem koraku: to so nepričakovana in nenačrtovana srečanja z znanci, nekdo nam pred nosom kupi zadnjo vstopnico za kino, zelo naključna pa je tudi točnost vremenskih napovedi ... (Mihelič 1993, 15).

Naključje omogoči za enega od igralcev pozitiven izid. To je običajno dobitek v blagu ali denarju, uspeha pa ni možno predvideti vnaprej in je odvisen le od srečnega naključja. Srečni dobitki niso samoumevni, temveč je treba zanje tudi nekaj vložiti in ob tem tvegati, da bo vložek izgubljen in bo zmaga pripadla nasprotniku. Za igre na srečo je značilno tudi to, da nasprotnik enako tvega in enako močno upa na uspeh. Tveganje ob igrah na srečo izražamo z besedo hazard. Rezultat igre na srečo se meri v pozitivni oziroma negativni razliki seštevka dobitka in izgube. Za igralce teh iger se pogosto reče, da se jih drži sreča ali smola (Mihelič 1993).

Gradišnik tveganje pri igrah na srečo primerja z vsakdanjim življenjem in ugotovi, da smo vsi na neki način igralci iger na srečo. »Vsi ljudje smo hazarderji – vsaj do neke mere. V življenju se spet in spet najdemo pred tveganjem. V poslih, pri šolanju, v ljubezni in zakonu, pri investiranju, pri zavarovanju, na potovanju, povsod se moramo često odločati, koliko smo pripravljeni tvegati: založiti nekaj, da bi dobili več« (Gradišnik 1993, 14).

Igre na srečo dajejo občutek, da se lahko brez posebnega napora uveljavimo v družbi in si izboljšamo družbeni status. Igrajo jih vsi ljudje, ne glede na veroizpoved, status ali spol. Bolj ko je družba kompetitivna, večja je tudi potreba po igrah na srečo. Posameznemu igralcu predstavlja finančno naložbo, obenem pa tudi upanje na boljše življenje. Z igranjem doživlja drugačen privlačen svet, pozabo realnosti in potešitev strasti. Ponuja mu možnost lastnega odločanja, doživljanje lastne pomembnosti in dokazovanje mačizma (Luin 1998).

V večini svetovnih jezikov igre na srečo imenujejo hazardne igre. Pojem hazard izvira iz arabske besede »az-zahr« in pomeni kockanje. Pomen besede hazard povezujemo predvsem s slepo usodo – priložnost, naključje, srečo. Hazardiranje tako pomeni, da se igralec namenoma prepusti naključju in se ne upira odločitvi usode v igri; o dobičku ali izgubi pa odloča usoda, in ne sposobnost. Sčasoma pa je beseda dobila zelo močan

pomen in se je z njo začela miselno povezovati vsa pogubnost igre na srečo, medtem ko si izraz »igra na srečo« predstavljamo veliko bolj nedolžno. S hazardom torej povezujemo igre, pri katerih udeležencem grozi nevarnost velikih izgub (Gizycki in Gorny 1972).

Dejavnost igralništva je namenjena pokrivanju potreb ljudi po igri. Igralniška dejavnost je sledila trendom in je poskušala približati igralniški produkt čim večjemu številu igralcev. Tako se je igralništvo, ki je bilo v preteklosti namenjeno in dostopno elitnemu krogu ljudi, spremenilo v dejavnost, namenjeno sprostitvi in zabavi širokega kroga ljudi. Igralcem igralništvo predstavlja predvsem način sprostitev in vzpostavljanja ravnotežja med napetostmi, ki jih prinaša vsakdanje življenje (Pahor in drugi 2005, 2).

Pahor, Prašnikar in Knežević se pri opisu igralnic naslonijo na že zgoraj opisane kategorije, ki jih je razčlenil Caillois.

Sodobna igralnica danes vplete v doživetje vse štiri oblike doživljanja igre ter tako igralcem ponudi atraktivno in intenzivno obliko sprostitev – natančno tako, kot si jo sodobni posameznik želi in jo tudi potrebuje. Glavni element doživljanja igralniških iger na srečo je »alea« (usoda, sreča). »Agon« (tekmovalnost) se v igralnici doživlja kot boj oziroma tekma z igralnico (krupjejem za mizo ali avtomatom in tudi z igralnico kot celoto), hkrati pa tudi kot že omenjeni boj z usodo. Pomen »mimikrije«, vključevanja spektaklov, predstav, karnevalov ipd. v igralniški koncept, so prvi spoznali v Ameriki, na eni strani s ponudbo najrazličnejših spektaklov, na drugi pa s celostno ureditvijo igralnice kot magičnega pravljničnega sveta. Nazadnje, sicer ne manj pomembno doživetje, ki ga igra na srečo povzroči v posamezniku, je določena raven vznburjenja »llinks«, ki ga v igralnici lahko dopolnjujejo tudi z izgradnjo zabaviščnih parkov, diskotek, plesišč ipd. (Pahor in drugi 2005, 3).

Igre na srečo so privlačne iz različnih pogledov. Po eni strani so za igralca zanimive takrat, ko je verjetnost zmage velika, to je ko je možnost pozitivnega izida za obe sodelujoči strani uravnovešena in vložek razumno visok. Po drugi strani pa so v praksi

tudi izjemno priljubljene igre, kjer je možnost dobitka redka ali celo izjemna. Primer take igre je loto. K takim igram igralce pritegne dejstvo, da lahko ob razmeroma majhnem vložku osvojijo fantastično visok dobiček (Mihelič 1993).

2.2.1 KLASIČNE IGRE NA SREČO

Igre na srečo se delijo na klasične igre na srečo in posebne igre na srečo. Klasične igre na srečo so številčne loterije, loterije s trenutno znanim dobitkom, kvizloterije, tombole, lota, športne napovedi, športne stave, srečelovi in druge podobne igre (Ministrstvo za finance 2010, 6). Udeleženci pri klasičnih igrah na srečo so fizične osebe, ki so imetniki loterijskih srečk, tombolskih tablic, srečk pri srečelovu, stavnih listkov ali drugih potrdil o vplačilu denarnega zneska za udeležbo v igri (ZIS, 11. čl.).

Za klasične igre na srečo lahko rečemo, da vsebujejo bolj tradicionalne igre in jih po navadi prireja nekaj velikih operaterjev, ki so večinoma v nacionalni lasti, občasno pa take igre prirejajo tudi različna društva in dobrodelne ustanove. Najpopularnejša igra so Loto in njegove različne izpeljanke (Jaklič in drugi 2008).

Na splošno velja, da so klasične igre na srečo manj privlačne od posebnih iger na srečo. Njihova značilnost je nizka frekventnost dogodkov (npr. žrebanja za Loto so le enkrat do dvakrat na teden), nizka verjetnost zadetka, nizka pogostost dobitkov ter nizka intenzivnost oziroma stopnja zabave. Po drugi strani pa je njihova prednost široka dostopnost plačilnih mest ter razmeroma veliki zneski glavnih dobitkov (Jaklič in drugi 2008, 13).

Klasične igre na srečo v Sloveniji organizirata dva prireditelja, in sicer Loterija Slovenije in Športna loterija. Glavni produkt prve je igra Loto, ki je leta 2006 predstavljala kar 47 % vseh prihodkov klasičnih iger na srečo, druge pomembnejše pa so še 3 x 3, Astro in Deteljica. Medtem Športna loterija ponuja športne stave in srečke (Jaklič in drugi 2008).

2.2.2 POSEBNE IGRE NA SREČO

V posebne igre na srečo uvrščamo igre, ki jih igralci igrajo proti igralnici, drug proti drugemu na posebnih igralnih mizah, in pa tudi stave. Posebne igre na srečo lahko igramo v igralnicah, kjer so dovoljene vse vrste posebnih iger na srečo, in v igralnih salonih, kjer pa so dovoljene le igre na igralnih avtomatih (Ministrstvo za finance 2010).

Vrste posebnih iger na srečo so (ZIS, 53. čl.):

- *igre, ki jih igralci igrajo drug proti drugemu (chemin de fer, poker);*
- *igre s kroglico (francoska ruleta, ameriška ruleta, boule);*
- *igre z igralnimi kartami, ki se igrajo proti igralnici (blackjack, punto banco, mini punto, caribbean poker, 30/40, red dog);*
- *igre s kockami (craps, taisai);*
- *igre na igralnih panojih (bingo, keno, big wheele, toto);*
- *igre na igralnih avtomatih, ki jih igralci igrajo proti igralnemu avtomatu;*
- *stave.*

2.2.2.1 VIDEZ IGRALNIC

Med študijem sem kot študentka pet let delala v Igralnem salonu Nebotičnik v Kranju. Začela sem kot valejka (natakarica), štiri leta pa sem opravljala delo blagajnika. Skozi ta čas sem dobila dober vpogled v svet igralništva in njegove karakteristike. Poleg tega sem s sodelavci obiskala veliko ostalih igralnih salonov in igralnic, saj je med zaposlenimi v igralništvu igranje na srečo zelo razširjeno in je v običaju, da obiskujejo igralnice, pa četudi gredo samo na pijačo. Tako se je veliko kolektivnih srečanj ali sproščenih druženj ob pijači zaključilo v igralnicah. Ob delu in skozi obiske drugih igralnic in igralnih salonov sem spoznala, da gre za zelo specifične ambiente. Povsod te že na vhodu pozdravijo kričeči neonski napisi, ki vabijo in napeljujejo na zabavo. Nato se gostje znajdejo na recepciji, kjer se morajo registrirati z osebnim dokumentom, mladoletnim je vstop prepovedan. Skoraj nikjer ni vstopnine in skoraj povsod ob prvem

obisku dobiš brezplačne žetone za igranje v vrednosti petih evrov. Nekatere igralnice sicer imajo vstopnino, a tudi to vstopnico lahko na blagajni spremeniš v žetone in s tem zaigraš. Igralnice so odprte 24 ur na dan in se lahko kadarkoli odločiš »poiskati srečo«. Igralnica je po navadi v kletnih prostorih ali pa z zatemnjenimi okni, tako da so diskretne in igralci nimajo prave percepcije, kateri del dneva je. Občutek za čas je popačen tudi tako, da na vidnem mestu ni nikjer ur. Tla so prekrita s pisanimi preprogami, živahnost prostoru pa dodajo avtomati, ki so vseh barv in različnih utripajočih lučk. Poleg tega vsak avtomat oddaja svojo glasbo in so zelo glasni, povsod žvenketajo žetoni. Vse to v človeku vzbuja občutek, da je v središču dogajanja in da je v »veselem« prostoru. Nekatere igralnice so tudi tematsko obarvane. Tako je Kongo v Grosupljem obdan z zelenjem, povsod so živalski vzorci, ki skušajo vzbuditi občutek, da si na safari dogodivščini v Afriki, in ne v prostoru, kjer boš verjetno izgubil določen del denarja. Igralni saloni so z avtomati po navadi nabiti do zadnjega kotička, igralnice pa so bolj prostorne. Pijačo nosijo valejke in je brezplačna, ponekod igralcem ponujajo tudi brezplačne prigrizke in kosila. Večina igralnic ponuja zabavni program, kot so koncerti. Organizirani so tudi različne nagradne igre in žrebanja, kar je pravzaprav način oglaševanja, saj tako pridobivajo nove igralce. Osebe je do gostov na splošno zelo prijazno, skoraj prijateljsko naklonjeno, do določenih »pomembnih« gostov pa so še posebej ustrezljivi. To so redni gosti, ki pustijo ogromno denarja, rečejo jim »močni« igralci. Pri nas tega pravila ni bilo, a so mi sodelavci, ki so delali že drugje, povedali, da niso smeli nositi nakita, ur ali prestižnih oblačil, da ne bi gostje imeli občutka, da se »nosijo« na račun njihove nesreče. V igralnem salonu, kjer sem delala, so bile stranke po večini redni gostje in so prihajale tudi večkrat na dan. Čez čas sem z večino vzpostavila nekakšen »pristen« odnos. To so ljudje z različnimi službami ali brezposelni, iz različnih družbenih slojev, različnih ver, moški in ženske, samski, poročeni in ločenci, stari in mladi. V tem igralnem salonu turistov ni bilo, storitve so uporabljali Kranjčani in okoliški prebivalci. Nekateri so bili ure in ure v salonu, četudi niso igrali, in sicer zaradi osamljenosti in zato, ker so se tam počutili domače. Sicer se obiskovalci igralnic med seboj večinoma poznajo in so tudi prijatelji. Ko nekdo »zadene«, se z njim glasno veseli, saj jim je uspelo premagati igralnico, srečnež pa običajno tudi deli srečo: zaposlenim pusti napitnino, ostalim igralcem pa plača pijačo. Ko igralec dobi večjo

vsoto denarja, mu nadzornik običajno prinese izplačilo kar za igralni avtomat, da se mu sploh ni treba oddaljiti od igralnega mesta, in tako lahko takoj ponovno poskusi srečo na »radodarnem« avtomatu. Poleg tega mu osebje takoj postreže s pijačo – vse to, da le ne bi takoj odšel iz igralnice. Manjša izplačila avtomat izplača v obliki žetonov, ponekod tudi v obliki posebnih »ticketov«, ki jih nato igralec lahko na blagajni zamenja v gotovino ali pa kar z njimi nadaljuje igro na drugih avtomatih. To znatno zmanjša občutek, da z igranjem porabljajo denar, saj vendar v igralne avtomate vstavljajo žetončke. Nekateri igrajo vedno na istem avtomatu, spet drugi vsakič na drugem ali pa celo na nekaj avtomatih naenkrat. Pri igranju imajo pogosto določene rituale, saj aparat božajo ali pa nad njim čarajo, jih zibajo in tolčejo ob steno – izvajajo nekakšno nevidno religijo. Ko izgubljajo, pa nekateri po avtomatih pljuvajo ali pa so agresivni in jih razbijajo, zaradi česar koncesionar utrpi gmotno škodo.

Na kratko bi rekla, da so igralnice in igralni saloni narejeni kot prostor, kjer se gostje počutijo domače, nekaj posebnega in kjer lahko pozabijo na realno življenje.

2.2.2.2 VRSTE IGRALNIC

Igralnice delimo na evropski in ameriški tip igralnic. Ameriške igralnice so namenjene širšim množicam, poudarek pa je na zabavi, saj imajo tudi pestro dodatno ponudbo, kot so različne prireditve in kulinarika. V njih prevladujejo igre na igralnih avtomatih. Evropske igralnice so bolj »prestižne« ustanove in so namenjene premožnejšim domačinom ter turistom. Ponujajo igralniške storitve, pri katerih prevladujejo žive igre (Jaklič in drugi 2008). Namen evropskega koncepta igralnic je izključno igranje na srečo, medtem ko je namen ameriškega koncepta preživljanje prostega časa (Pahor in drugi 2005).

Od leta 1990 evropski tip igralnic postaja vse bolj podoben ameriškemu. Igre na mizah čedalje bolj zamenjujejo igralni avtomati, ki omogočajo igranje za majhne vsote denarja. Zaradi nižjih vložkov so za igralce zelo zanimivi, prav tako pa je igranje na njih za igralca bolj preprosto, sami si določajo tempo igranja in ne čutijo pritiskov ostalih igralcev in zaposlenih. Tudi za igralnice so igralni avtomati lažje obvladljivi, saj je donos

vneprej nastavljen in prinašajo konstanten prihodek. Poleg tega so stroški dela manjši kot na mizah, saj ne potrebujejo krupjeja in zahtevajo le vzdrževanje, polnjenje in praznjenje (Luin v Pahor in drugi 2005, 4).

V Sloveniji igralništvo delimo na igralnice in igralne salone. Igralni saloni nimajo dovoljenja za prirejanje iger na živo, v njih so dovoljeni le elektronske igre (npr. ruleta) in igralni avtomati. Igralnice s tem niso omejene in ponujajo tudi igre na mizah. Oboji ponujajo dodatne storitve in so usmerjeni tako v lokalno prebivalstvo kot tudi v tuje obiskovalce. Igralni saloni so manjša, bolj »okrnjena« verzija igralnic (Jaklič in drugi, 2008). V igralnem salonu je lahko nameščenih najmanj 50 in največ 200 igralnih avtomatov (ZIS, 97. čl.). Koncesionar za igralni salon mora imeti v lasti ali upravljanju objekte turistične infrastrukture; ti objekti so gostinski obrati, marine in igralnice. Igralni salon mora biti izključno v teh objektih (ZIS, 92. čl.). Najnižji znesek osnovnega kapitala koncesionarja za igralni salon je 208.000 evrov, za igralnico pa je 416.000 evrov (ZIS, 58. in 92. čl.). Med letoma 2002 in 2009 se število igralnic ni bistveno spremenilo, medtem ko se je v istem obdobju število igralnih salonov povečalo z 10 na 34. Glede na ponudbo je razlika med igralnicami in igralnimi saloni vedno manjša, saj se zaradi novih tehnologij igre, ki potrebujejo pomoč človeka (npr. igre s kartami, kockami, ruleta), nadomeščajo z elektronskimi. Zaradi podobnosti v ponudbi tudi igralci ne vidijo več bistvene razlike; tudi v igralnem salonu imajo veliko ponudbo avtomatov, igrajo lahko za visoke zneske, prav tako kot v igralnici pa se morajo ob vstopu identificirati z osebnim dokumentom tudi v igralnem salonu (Ministrstvo za finance 2010).

Pomembna razlika med igralnimi saloni in igralnicami je tudi v lastniški strukturi. Pri igralnicah je to lahko le delniška družba, ki ima sedež na območju Republike Slovenije. Koncesijo za igralni salon pa prav tako lahko pridobijo družbe z omejeno odgovornostjo (ZIS, 55. in 92. čl.).

2.2.3 SPLETNO IGRALNIŠTVO

Spletne igre na srečo so vse igre na srečo (klasične in posebne), ki se prirejajo po svetovnem spletu in ostalih telekomunikacijskih napravah. Za tovrstne igre se uporablja tudi izraz igre na daljavo. Slovenija za tovrstne igre na srečo ne podeljuje posebnih koncesij, ampak lahko posamezno spletno igro prireja že obstoječi koncesionar v skladu s koncesijsko pogodbo, ki jo sklene z ministrom za finance (Ministrstvo za finance 2010).

Prednosti takega sistema so v tem, da spletne igre prirejajo le gospodarske družbe, ki imajo na področju iger na srečo že večletne izkušnje. Ker pa poslujejo tudi v realnem okolju, imajo igralci do njih večjo stopnjo zaupanja. Spletna ponudba za koncesionarje ne predstavlja nove ponudbe, temveč omogoča izboljšanje in širitev obstoječe ponudbe ob uporabi najmodernejših tehnologij in svetovnega spleta (Ministrstvo za finance 2010, 35).

Internetno igranje je najhitreje rastoč sektor iger na srečo in obenem tudi najmanj transparenten. Zaradi virtualne ponudbe lahko organizator iger izbira lokacijo, kjer bo deloval. Večina ponudnikov izbere davčne oaze oziroma države z ugodno zakonodajo, prav tako pa lahko s svojo ponudbo posega na ozemlja številnih držav, ne glede na njihovo zakonsko ureditev spletnega igralništva. Gre za fizično ločitev ponudbe od povpraševanja, saj so internetne igralnice lahko kjerkoli na svetu in od tam ponujajo svoje storitve. To državam odvzema možnost samostojnega določanja regulative na področju iger na srečo, kot je doseganje ekonomskih in socialnih ciljev, povezanih z igralništvom. Poleg tega dejavnika »izmuzljivosti« pa je za internetno igranje značilen še en problematičen dejavnik »nalezljivosti«, in sicer v smislu, da pripomore k razvoju problematičnega igranja. Za razvoj le-tega sta najbolj pomembna dostopnost in privlačnost igralnih mest. Pri internetnem igralništvu sta ta dva pogoja izpolnjena v celoti. Posameznik potrebuje le dostop do spleta in igra lahko od doma ali celo iz službe, kadarkoli, igre pa so prav tako atraktivne kot v igralnicah, saj tako kot casinoji tudi na spletu ponujajo različne vrste iger, možnost prilagoditve igre posameznikovim

preferencam. Omogočeni pa sta tudi igra »v živo« in medsebojna igra različnih igralcev. Pomanjkljivost spletnih igralnic lahko igralec najde v druženju in vzdušju, ki ga »fizične« igralnice imajo, ampak tudi to nadomeščajo virtualne oblike druženja, kot so forumi. Zato je internetno igranje eden izmed najnevarnejših dejavnikov za razvoj problematičnega igranja. Tovrstno igranje težko prepoznamo, državi in drugim interesnim skupinam pa preprečuje omejevanje dostopa do iger na srečo (Jaklič in drugi 2008).

3 ZGODOVINA IGRALNIŠTVA

Igre na srečo obstajajo skoraj toliko časa, kot je stara človeška civilizacija. Nastale so, ko so ljudje opazili določena odstopanja od sicer običajnih pojavov, te nepravilnosti pa so nato želeli napovedovati. Med prvimi rekviziti, ki so jih uporabljali v ta namen, so bile nartne koščice nekaterih živali in v nekaterih civilizacijah so jih poznali že pred 7000 leti. Koščice so v igri predstavljale prednika kocke. Za prve kocke se štejejo kocke, ki naj bi izvirale iz obdobja 2700–2550 pred našim štetjem in so pripadale sumerski civilizaciji. Te kocke so že imele pravilno obliko in so bile označene s pikami. Najstarejše koščice naj bi bile približno kar 3000 let starejše od sumerskih kock, izvirajo pa iz Anatolije (Mihelič 1993).

Tudi v starem veku so bile znane igre na srečo. Homerjeva »Iliada« omenja žreb in stavo, prav tako pa kockanje. Poleg Homerja kockanje omenjajo tudi Evripidove drame. Po njihovem – grškem – izročilu naj bi bile igre na srečo prisotne že v času trojanske vojne. Poleg grške literature igre na srečo omenjajo ostala literarna dela tistega časa. Tako zapise o kockanju zasledimo v egipčanskem in indijskem izročilu. Ob literaturi nam dokazuje o prakticiranju iger na srečo v starem veku ponuja tudi arheologija. Kocko iz 6. stoletja pred našim štetjem so našli v Atenah, prav tako pa so kocke našli na Češkem, v Avstriji in zahodni Evropi. Rimljani so bili vešči igralci, uporabljali so kocke iz naravnih in umetnih materialov. Običajno so bile kvadrataste, lahko pa so bile tudi precej nepravilnih oblik. Nad igrami na srečo se je najbolj navduševal rimski cesar Klavdij, ki je celo napisal priročnik o igrah na srečo in imel igralno mizo v svojem vozu. Sicer pa je bilo igranje po zakonodaji prepovedano in namenjeno le gospodi. Igrati je bilo dovoljeno le med Saturnovim praznikom; na ta praznik so celo izvajali nekakšno »praloterijo«, saj so med ljudi naključno in brezplačno razdelili tablice, ki so predstavljale nakazila za darila. Cesar Neron je ustanovil javno loterijo, med ljudi so razdeljevali nešteto vstopnic, dobitne pa so bile vredne celo premoženje (Mihelič 1993). »Marsikakšen izrek o igri pa je dosegel večji učinek ob priložnostih, ki same po sebi niso imele nobene zveze z igro. Tako je na primer rekel Julij Cezar, ko je preskočil Rubikon: 'Alea iacta est!' ('Kocka je padla'). V teh besedah so videli vojaki nazorno

formulacijo Cezarjeve odločitve. Zakaj njihov vojskovodja je zelo rad kockal, kocke so ga zmerom spremljale – iz njihove lege je skušal ugotoviti, ali se mu obetajo slabi ali dobri časi« (Gizycki in Gorny 1972, 75).

Zapise o igrah na srečo najdemo tudi v Bibliji. Janezov evangelij tako omenja, kako so vojaki, ki so križali Jezusa, žrebali, kdo bo dobil njegova oblačila. Likovne upodobitve ta dogodek ponazarjajo s kocko in tako je kocka postala simbol Kristusovega trpljenja (Mihelič 1993). Človeštvo je zavedno izgubilo raj, ker je Eva izzivala srečo s čudežnim jabolkom (Luin 1998). Sveto pismo omenja tudi druge dogodke, ko so s pomočjo podnartnic sprejemali določene odločitve. S pomočjo kocke so tako tudi razdelili Kanaan med izraelske rodove, žrebanje pa so uporabljali celo apostoli. Pri njihovih tovrstnih dejanjih pa je treba poudariti, da jih niso imeli za igro, temveč so v tem videli božjo voljo. Kockanje za zabavo so med Izraelce prinesli Rimljani in Grki v 4. stoletju pr. n. š. (Gradišnik 1993).

Po propadu rimskega cesarstva so igre na srečo nekoliko zamrle, a so se v srednjem veku ponovno okrepile in celo nadgradile, saj je z Orienta v Evropo prišlo kvartopirstvo. Prinesli so ga trgovci in vojaki v križarskih vojnah (Mihelič 1993). Igre na srečo so v srednjeveški Evropi predstavljale najbolj priljubljeno obliko razvedrila; igrali so jih vsi sloji, kolikor so si lahko privoščili. Lahko bi rekli, da je ob koncu 14. stoletja evropsko prebivalstvo zajela prava igralna mrzlica, saj so ljudje pogosto zapravili tudi zadnji groš, zelo pogosti pa so bili tudi pretepi med igralci. Zaradi tega so oblasti igro prepovedale in so zasačene pri igri tudi kaznovale, a ni bilo nekega učinka, saj je igranje cvetelo. Igrali so različne vrste iger, vsaka je imela svoja pravila in lastnosti. Poleg iger s kockami so zelo radi igrali tudi tabelne igre, ki so temeljile na kombinaciji števil ter na premikanju ploščic in figur. Plemiči, ki so bili bogatejši, so uporabljali tudi zelo dragocen igralni pribor, kot so posebno okrašene igralne mizice in pozlačene kocke. V 16. stoletju so bile igre na srečo najbolj razširjene pri nižjih družbenih slojih, najbolj vneti igralci so bili rudarji, kočijaži, vojaki, lakaji ipd. Plemstvo in meščanstvo pa sta takrat že namesto kockanja raje igrali igre s kartami. Srednjeveško igralništvo pa je že kazalo prve vplive na gospodarstvo, saj se je začela proizvodnja igralnih rekvizitov.

Obrtniki, združeni v cehe, so si morali za izdelovanje igralnih kock kupiti dovoljenje, s tem pa so si pridobili pravico, da so lahko v svojih grbih nosili simbole kock ali igralnih čaš (Gizycki in Gorny 1972).

Prve igralnice so se v Evropi začele odpirati v prvi polovici 17. stoletja. Nam najbližja igralnica je bila v Benetkah, odprla pa se je leta 1626. V tem času je bila Beneška država polna trgovcev z vsega sveta, ki so radi hazardirali, še posebej Grki. Obratovala je do pozne jeseni 1774, ko so jo oblasti zaprle zaradi bankrota številnih bogatih plemiških družin. To pa iger na srečo ni zaježilo, temveč se je igralniška razvada preselila v diskretne zasebne prostore, ki so jim rekli »casini«. V njih so igrali igre na srečo, prav tako pa v njih ni bilo tuje predajanje spolnim užitkom, zato je izraz casino kmalu dobil negativno konotacijo in so ga povezovali z nebrzdano zabavo. Podobna zgodba se je dogajala z ostalimi igralnicami po evropskih državah, vse so se po določenem času obratovanja zaprle. V 19. stoletju je igralništvo doživljalo razcvet. Za evropski prostor je predvsem pomembno izpostaviti zgodbo igralnic iz Monte Carla, ki se je od 1860 do 1873 prelevil v svetovno igralniško prestolnico. V visoki sezoni so beležili povprečno 1500 igralcev dnevno, s tem, da so imeli domačini prepoved vstopa (Besednjak 2009a). Eden izmed tistih, ki so v Monte Carlu odprli igralnico, je bil François Blanc, ki je v svet igralništva prinesel nove igre, najbolj je treba izpostaviti ruleto. Ljudje so v njej videli »kraljevsko« in žlahtno igro, v kratkem času je postala ena izmed najbolj privlačnih in zapeljivih iger vseh časov. Ruleta vzbuja upanje na takojšnji dobiček, stave pa se hitro izidejo, kar povzroča pri igralcih močno vznemirjenje in igralno strast. Blanc je v igralniško okolje pripeljal še eno pomembno novost, in sicer je vpeljal igralne žetone kot nadomestilo denarnim kovancem. Zaradi teh novosti je Monte Carlo pridobil ogromno novih gostov (Gizycki in Gorny 1972; Besednjak 2009a). Tudi po prvi svetovni vojni je Monte Carlo ostal priljubljena igralniška destinacija, saj je bila večina drugih igralnic zaprta (Besednjak 2009a). Za pravo domovino hazarda, kar je ostala do danes, pa v 20. stoletju velja Nevada v ZDA. Drugje po ZDA so bile tovrstne igre prepovedane, tam pa so bile dovoljene in zato množično obiskane, saj so se ljudje lahko legalno prepustili hazardni avanturi. Nevada je kot prva država v ZDA igre na srečo legalizirala leta 1931. Leta 1946 je bila zgrajena nova igralnica Flamingo, ki so jo primerjali s čudesi

iz Tisoč in ene noči. Bila je vsa bleščeča, z neonskimi dekoracijami in nebeškim vzdušjem, organizirali pa so tudi glasbene in plesne predstave. Prav tako so začeli uvajati igralne avtomate. Vse to je privabljalo številne obiskovalce in tako se je razvil ameriški koncept igralništva, namenjen širšim množicam (Gizycki in Gorny 1972; Luin 1998). Geografska umeščenost v Nevadi ni bila naključje, igre so želeli »nastaniti« na območje, ki je bilo oddaljeno od gosto poseljenih področij, in bi bile res namenjene izključno turistom. Oddaljenost od mestnih naselij naj bi hazardiranje omogočilo samo tistim, ki si pot do igralnic sploh lahko privoščijo; torej ne prebivalstvu z omejenimi finančnimi sredstvi (Eadington 2001).

Eadington za začetek 21. stoletja napoveduje širitev igralniške dejavnosti, za katero pa ne more napovedati, ali bo ostala del turistične ponudbe ali pa se bo uveljavila kot samostojna dejavnost. »V splošnem bodo ljudje obiskovali kazinoje, ki bodo v bližini njihovega doma, razen če jih privlačne znamenitosti ne bodo zvabile v igralnice v turističnih središčih. Igralništvo se torej utegne oddaljiti od turistične industrije in uvrstiti med prostočasne dejavnosti« (Eadington 2001, 732). Če ponudniki iger na srečo ne bodo ponujali tudi pestre obigralniške dejavnosti, bodo privabljali le goste iz bližnjih krajev in lokalno prebivalstvo (Eadington 2001).

3.1 ZGODOVINA IGRALNIŠTVA V SLOVENIJI

Hazardiranje so v srednjem veku poznali v trgovskih mestih onstran Jadrana, pa tudi istrska obmorska mesta niso bila odporna proti njemu. Zakon v primorskih mestih znotraj ali na robu slovenskega prostora je hazardiranje prepovedoval ali omejeval glede kraja, časa (podnevi – ponoči), glede aktivne (igralec) in pasivne (opazovalec) udeležbe pri igri, glede regularnosti uporabljenih pripomočkov (kock), glede vlog v igri (maksimirane vsote, za katere so smeli igrati, uporaba žetonov), glede neveljavnosti zadolžnic iz igre. Tovrstne omejitve kockarske prakse srečujemo v statutih vseh mest severozahodne Istre (Mihelič 1993, 25). Hazardiranje in kvartanje pa ni bilo priljubljeno le v Primorju.

Kockarska in kvartopirska strast je z Orienta prek Italije prodrla tudi v notranjost slovenskega prostora. Bila je razširjena med najrazličnejšimi sloji ljudi. Eno najstarejših omemb igre v slovenski notranjosti srečamo v ptujskem statutu. Cerkevna navodila, ki prepovedujejo hazarderska razvedrila ob določenih dnevih, jasno kažejo, kako široko se je razmahnila taka praksa med ljudmi in to ne le med svetnimi, ampak tudi med duhovščino (Mihelič 1993, 32).

V novem veku je bilo igranje iger na srečo zelo razširjeno in hazarderska strast je bila usodna za marsikoga, ne glede na njegovo stansko pripadnost. V Ljubljani so se igralniške dejavnosti dogajale v gostilnah in kavarnah, poleg kvartanja in kockanja so igrali še biljard, šah in domine. Prve kavarne so bile v lastništvu Italijanov. Konec 18. stoletja je bilo v Ljubljani pet kavnarn. Zaradi razširjene zasvojenosti s hazardom so oblasti skušale omejiti igranje. Cesar Leopold I. je izdal poseben policijski red, ki je prepovedoval igranje za visoke vsote. Njegove prepovedi je naprej uveljavljal tudi Karel VI., za njim pa njegova hči Marija Terezija, ki je opozarjala na to, kakšno škodo naredijo prepovedane igre na telo in duha vseh stanov. V zakonu so bile poimensko naštetе prepovedane igre. S prepovedjo je nadaljeval tudi Jožef II. in trdil, da so take omejitve koristne pri preprečevanju propada posameznikov in družin. Ljudje so zakone skušali zaobiti tako, da so izumljali nove igre ali pa so na novo poimenovali že obstoječe igre. Posledično sta se razcvetela proizvodnja in trgovanje z igralnimi kartami. V 14. stoletju je bila proizvodnja že tako razširjena, da so se izdelovalci združevali v bratovščine in tako zaščitili svoje monopolne pravice. V Ljubljani prvi zapisi o tovrstnih mojstrih izhajajo iz leta 1724. Po drugi strani pa je država želela tudi nekaj iztržiti iz zasvojenosti s hazardom. Že Karel VI. je vpeljal posebni davek na izdelovanje kart. Papir za izdelovanje kart in vsak komplet kart sta morala biti ožigosana, ponarejanje pa se je grobo kaznovalo, tudi s smrtjo. Marija Terezija je poleg pečatenja kart dodala še dodatno označevanje kart, in sicer je morala biti ena izmed kart v kompletu posebej označena s posebnim znakom ali imenom slikarja. Poleg domačega izdelovanja kart pa je prek Trsta na naše ozemlje prišlo veliko uvoženih igralnih rekvizitov (Mihelič 1993).

Kot že omenjeno, so bile zakonske prepovedi iger vzrok za nastanek novih iger. Tako je v novem veku nastala loterija, ki je bila naslednica rimske praloterije. Po Evropi se je razširila iz Italije, bolj natančno iz Genove. Tovrstna igra je bila zelo donosna, zato so jo države kmalu začele prevzemati. Pogosto so jo organizirali tudi za humanitarne potrebe. Ljudje so se tudi s to igro kmalu zasvojili, kar je pripeljalo do njene prepovedi sredi 19. stoletja. Loterija je bila udomačena tudi v Ljubljani, prva žrebanja se omenjajo leta 1772. Iz loterije se je razvila igra tombola (Mihelič 1993).

Že pred prvo svetovno vojno se je v Portorožu ustanovilo društvo Casino des Etrangers, ki je bilo ustanovljeno zaradi popestritve družabnega življenja članov. Prostor jim je zagotovila zdraviliška komisija v Portorožu, za kar je dobila dohodke društva, ki so jim ostali po poravnanih stroških. V tem lokalu so se člani vsakodnevno družili, igrali družabne in ostale po zakonu dovoljene igre, prirejali glasbene večere, plese, razstave in podobne družabne prireditve. Moški so lahko postali člani pri dvajsetih letih, ženske pa že dve leti prej. To je bilo še daleč od značaja sodobnih igralnic, vsekakor pa lahko rečemo, da je bilo društvo nekakšen zametek današnjih casinojev. Profesionalno igranje iger na srečo je bilo prepovedano tudi v Kraljevini Jugoslaviji. Za organiziranje loterije je bilo treba pridobiti dovoljenje, igranje loterije pa je bilo prepovedano tudi v tujini (Mihelič 1993).

Po drugi svetovni vojni avgusta 1946 je jugoslovansko ministrstvo za finance določilo, da se lahko loterija in ostale igre na srečo prirejajo le v humanitarne in kulturno-posvetne namene, dobitki od iger pa so bili lahko samo v blagu. Leta 1962 je bil sprejet temeljni zakon o igrah na srečo, v katerega so prištevali loterijo in vse igre, katerih izid je bil odvisen od naključja, dobitki pa so bili lahko izplačani tudi v denarju. Namen organiziranja takih iger je bilo pridobivanje sredstev za socialne, kulturne in izobraževalne potrebe ter gospodarsko promocijo. Spomladi 1965 je bilo sprejeto, da so se smele igre prirejati tudi v druge namene, septembra istega leta pa je v veljavo stopil slovenski zakon o igrah na srečo. Zakon se podrobno posveti posebnim igram na srečo. Organizacijam, ki so opravljali gostinske storitve, in tistim, ki so se ukvarjali s

prirejanjem zabavnih prireditev, je bilo dovoljeno prirejati tovrstne igre na srečo. Igrati se je moralo v tujih valutah, Jugoslovanom pa je bil vstop v igralnice prepovedan. Eden izmed pogojev za odprtje igralnice je bilo tudi 200.000 tujih prenočitev na leto, temu pa sta ustrezala le Portorož in Bled. Prva igralnica v Jugoslaviji je bila odprta leta 1963 v Opatiji, prva slovenska igralnica pa v Portorožu leta 1964. Naslednje leto je sledilo odprtje blejske igralnice. Igralnici sta bili donosni, zato so tudi druga mesta želela prirejati igralniške dejavnosti. Leta 1966 je tako Nova Gorica podala predlog na skupščino, da naj bi se pri njih odprla igralnica, kljub pomanjkljivim turističnim kapacitetam. Predlog je naletel na gluha ušesa, saj so se bali, da bi bila koncentracija igralnic prevelika, sploh glede na primerjavo s sosednjimi državami. V Avstriji so bile takrat samo štiri igralnice. Leta 1988 so le odprli igralnico, ki je tudi prva vpeljala ameriški tip igralništva in bila izjemno obiskana (Mihelič 1993). Igralnica je bila zaradi novega – ameriškega – koncepta gostom zelo zanimiva in je pritegnila širok krog srednjega sloja prebivalstva. Poleg tega pa so znali ponuditi kvalitetne storitve, dobro gostinsko ponudbo in izvajati dobre marketinške poteze, kar je pripeljalo do velikega števila gostov, predvsem iz Italije. Do leta 1993 je bilo v Sloveniji deset igralnic (Besednjak 2009a).

4 DRŽAVA IN IGRALNIŠTVO

Država in igralniška dejavnost sta med seboj tesno in neposredno povezani; država igralništvo zakonsko regulira, nadzira in tudi spodbuja. Dokumenti, s katerimi oblast to izvaja, so Zakon o igrah na srečo, Strategija razvoja iger na srečo v Sloveniji in Strategija slovenskega turizma. Temeljni dokument, s katerim država ureja igralništvo, je Zakon o igrah na srečo, v nadaljevanju ZIS.

S tem zakonom se ureja sistem prirejanja iger na srečo na način, da igre na srečo potekajo v urejenem in nadzorovanem okolju, da se preprečijo pranje denarja, goljufije in druga kazniva dejanja ali ravnanja v nasprotju z javnim redom, da se zaščitijo mladoletniki in druge občutljive osebe pred škodljivimi vplivi čezmernega igranja iger na srečo ter da se varujejo udeleženci iger na srečo (ZIS, 1. čl.).

Po tem zakonu so igre na srečo igre, pri katerih imajo udeleženci za plačilo določenega zneska enake možnosti zadeti dobitke, izid igre pa je izključno ali pretežno odvisen od naključja ali kakšnega negotovega dogodka (ZIS, 2. čl.). Zakon je bil sprejet leta 1995, kasneje pa je bil večkrat noveliran. S sprejetjem je bila odpravljena prepoved igranja domačinom, ki je bila sprejeta v Jugoslaviji. Spremembe v letu 2001 so pomembne, ker se je zmanjšala obremenitev koncesionarjev – zmanjšalo se je število koncesijskih razredov, dvignile so se meje posameznih razredov in zmanjšala se je najvišja stopnja mesečne koncesijske dajatve. Odpravljene so bile tudi omejitve glede števila koncesij, ki jih ima lahko posamezni prireditelj. Zakon iz leta 1995 je namreč število koncesij omejeval na največ tri. Novela zakona iz 2001 je tudi prinesla pomembne spremembe glede igralnih avtomatov v gostinskih obratih. Do takrat so namreč podjetniki, ki so bili registrirani za opravljanje gostinske dejavnosti, lahko imeli igralne avtomate v svojih gostinskih obratih in na njih prirejali posebne igre na srečo. To je bilo s spremembo zakona prepovedano, posebne igre na srečo pa so se lahko prirejale le v igralnicah in igralnih salonih. V letu 2003 je bilo sprejeto maksimalno število koncesij, za igralnice 15 in za igralne salone 45, kar pa je bistveno več, kot je predvidevala Strategija razvoja igralništva iz leta 1997 (ta jih je predvidevala 25 za igralne salone). Sprejeta pa je bila še ena pomembna novost, in sicer so po novem lahko posebne igre na srečo v Sloveniji

prirejala tuja podjetja in pravne osebe s sedežem v Evropski uniji (Pahor in drugi 2005). Spremembe in dopolnitve zakona so Pahor in kolegi lepo povzeli v Tabeli 4.1.

Tabela 4.1: Spremembe ZIS od 1995 do 2003

Leto	Zakon	Posledice
1995	Zakon o igrah na srečo	• Natančno opredeli področje iger na srečo • Opredeli status koncesionarja in način delitve zbranih koncesij • Dovolji igranje domačinom • Temelj za Urad RS za nadzor prirejanja iger na srečo
1999	Zakon o davku od iger na srečo	• Ukine prepoved investiranja v igralništvo • Odpravi prometni davek in uvede posebni davek od iger na srečo
2001	Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o igrah na srečo (ZIS-A)	• Znižanje koncesijske dajatve • Ureditev poslovanja igralnih salonov in igralnih avtomatov izven igralnic • Uvedba on-line nadzora • Certificiranje zaposlenih v igralnicah • Odpravi omejitev glede števila koncesij • Določi število koncesij: 15 za prirejanje posebnih iger na srečo v igralnicah in 45 za prirejanje posebnih iger na srečo v igralnih salonih • Poostri kazen za prekršek
2002	Pravilnik o prirejanju posebnih iger na srečo	• Določi lokacijo igralnega salona • Način opravljanja dejavnosti prirejanja iger na srečo v igralnih salonih • Nadzor v igralnem salonu
2003	Zakon o spremembah in dopolnitvah zakona o igrah na srečo (ZIS-B)	• Omogoča tujim pravnim osebam, ki imajo sedež v Evropskem gospodarskem prostoru, prirejanje iger na srečo

Vir: Pahor in drugi (2005, 12).

4.1 KONCESIJE

Zakon določa, da je prirejanje iger na srečo izključna pravica Republike Slovenije, prirejajo pa jih lahko le gospodarske družbe, ki so pridobile koncesijo od Vlade Republike Slovenije. Število koncesij je zakonsko omejeno, in sicer se lahko dodeli največ 15 koncesij za prirejanje posebnih iger na srečo v igralnicah in največ 45 koncesij za prirejanje posebnih iger na srečo v igralnih salonih (Ministrstvo za finance 2010). Pri podelitvi koncesije Ministrstvo za finance upošteva zlasti (ZIS, 3. čl.):

- *zasičenost ponudbe iger na srečo v državi oziroma lokalni skupnosti;*
- *zagotavljanje usklajenega, optimalnega in trajnostnega razvoja dejavnosti;*
- *vpliv na socialno, kulturno in naravno okolje ter posameznika;*
- *obseg prirejanja iger na srečo z vidika dopolnjevanja turistične ponudbe;*
- *izkušnje in priporočila za prirejanje iger na srečo;*
- *dejavnost, dosedanje ravnanje in finančna boniteta pravne osebe oziroma z njo povezanih oseb;*
- *izpolnjevanje davčnih, koncesijskih in drugih javnofinančnih obveznosti, ki jih imajo pravne osebe in njeni lastniki;*
- *strateške razvojne dokumente za prirejanje iger na srečo;*
- *druge okoliščine, povezane z odločanjem o zadevi.*

Gospodarske družbe, ki prirejajo igre na srečo, so dvojno davčno obremenjene, in sicer plačujejo koncesijsko dajatev in davek od iger na srečo. Skupen odstotek davka, ki ga morajo prireditelji plačevati, je pri klasičnih igrah na srečo od 30 do 50 %, za posebne igre na srečo, ki se prirejajo v igralnicah, od 23 do 32,4 % in za posebne igre na srečo, ki se prirejajo v igralnih salonih, 38 %. Osnova za plačilo obeh dajatev je bruto prihodek, ki pa je vrednost prejetih vplačil za udeležbo pri igri, zmanjšana za vrednost izplačanih dobitkov, pri posebni igri na srečo, ki jo igralci igrajo drug proti drugemu, pa prihodek od te posebne igre. Poleg tega koncesionarji plačujejo tudi ostale splošne dajatve. Igralcem posebnih iger na srečo davka ni treba plačevati, saj dobitki niso obdavčeni (Ministrstvo za finance 2010). V letu 2015 je v Sloveniji delovalo 10 igralnic in 26 igralnih salonov. V primerjavi z letom 2009 je opazna sprememba predvsem pri igralnih

salonih, saj jih je v letu 2015 bistveno manj; takrat jih je bilo 34. Dajatve igralnic in igralnih salonov so v letu 2015 znašale 81,7 milijona evrov (Ministrstvo za finance 2016). Glede na celoten proračun države Slovenije sem izračunala, da je to okoli 1 % celotnega proračuna.

Vse članice Evropske unije igralniško dejavnost obremenjujejo s posebnimi dajatvami, vendar ni neke skupne politike, saj se vrste in višine dajatev med seboj zelo razlikujejo. Prav tako je različna osnova, od katere se plačujejo. Slovenija se z 18-odstotno davčno stopnjo na bruto prihodek od iger na srečo uvršča med države z nižjimi davčnimi stopnjami (Ministrstvo za finance 2010).

Obremenitev iger na srečo z davki in koncesijsko dajatvijo temelji na posebnem položaju iger na srečo, ki zaradi svoje narave zahtevajo posebno davčno obravnavo. Zaradi družbene (ne)sprejemljivosti je izhodišče veljavne ureditve, da je treba prihodke družb, ki se ukvarjajo s to dejavnostjo, primerno obremeniti v primerjavi z ostalimi gospodarskimi subjekti. Glede na posebne namene posamezne dajatve dejavnost prirejanja iger na srečo z davkom in koncesijsko dajatvijo prispeva v skladu s svojo ekonomsko močjo k financiranju različnih skupnih oziroma splošnih potreb. Igralniška dejavnost je povsod v svetu v primerjavi z drugimi gospodarskimi dejavnostmi obremenjena z dodatnimi dajatvami. Velikost te dodatne obremenitve pa je odvisna od ciljev, ki jih posamezna država pri tem zasleduje (Ministrstvo za finance 2010, 40).

Stališča koncesionarjev so, da so davčno preobremenjeni, da se njihova panoga prekomerno izčrpava in da država nima prijazne igralniške politike. Z njimi se strinjajo tudi nekateri avtorji, ki analizirajo igralniško dejavnost. Boris Nemec tako ugotavlja, da je bila igralniška industrija do leta 1993 primerno obdavčena, davki so segali od 8 do 20 % in so bili spodbudno razvojno naravnani. Kasnejšo davčno politiko pa označuje za omejevalno in dolgoročno likvidacijsko. Skozi svojo analizo podjetja Hit d.d. ugotavlja, da je družba po 1995 pa do 2001 delala predvsem za proračun Republike Slovenije, in ne za lastnike kapitala (Nemec 2001, 737–739). S profesorjem igralništva Dušanom

Luinom pravita, da Slovenija od igralništva pobere ogromne neposredne in posredne davke, zato bi bilo primerno, da bi imelo posebno državno pozornost. Predlagata vladnega svetovalca, ki bi usmerjal razvoj te panoge na nivoju države. Kot primer navajata, da imajo nekatere kanadske province celo ministra za igre na srečo (Nemec in Luin 2001, 734). Do konca leta 2012 je nadzor nad igrami na srečo izvajal Urad RS za nadzor prirejanja iger na srečo (UNPIS), potem pa sta te naloge prevzela Ministrstvo za finance in Davčna uprava Republike Slovenije (Ministrstvo za finance 2012).

Pobrani davek od iger na srečo, ki ga plačajo ponudniki posebnih iger na srečo, gre v celoti v proračun Republike Slovenije. Koncesijska dajatev pa se razdeli na več upravičencev, in sicer gre 2,2 % Fundaciji za financiranje invalidskih in humanitarnih organizacij v Republiki Sloveniji (FIHO), 2,2 % Fundaciji za financiranje športnih organizacij v Republiki Sloveniji (FŠO), 47,8 % proračunu Republike Slovenije in 47,8 % v proračune lokalnih skupnosti na zaokroženem turističnem območju. Svoj delež koncesijske dajatve država nameni razvoju in promociji turizma, lokalne skupnosti pa za ureditev prebivalcem prijaznejšega okolja in za turistično infrastrukturo (Ministrstvo za finance 2010).

4. 2 CILJI DRŽAVE

Republika Slovenija si na področju iger na srečo zastavlja določene cilje. Skuša zagotoviti, da so igre na srečo nadzorovane in v primernem obsegu. Le-ta naj bi bil tak, da omogoča izkoriščanje tržnih priložnosti sosednjih držav in domačega trga. Želi imeti ustrezno zakonodajo, ki bi omogočala izkoriščanje tržnih priložnosti in bila fleksibilna, ko gre za spremenjene pogoje poslovanja. Cilj je tudi sprememba zakonodaje, ki bo uvedla dobrodelne igre na srečo. Kar zadeva koncesij, je cilj dodeliti koncesije zaupanja vrednim koncesionarjem z znanjem. Koncesijske dajatve naj bi v čim večjem deležu ostale na ravni države, prav tako pa je treba optimizirati davčne prihodke. Tako si zagotavlja sredstva za razvoj družbe kot celote. Namen države je tudi preprečiti igranje domačih igralcev pri tujih ponudnikih iger na srečo, ki ne plačujejo davkov v Sloveniji.

Ena izmed prioritet pa je prav tako pošteno in odgovorno prirejanje in igranje iger na srečo, kamor spada omejevanje problematičnega in patološkega igranja (Ministrstvo za finance 2010).

4. 3 ODGOVORNO IGRALNIŠTVO

»Družbeno odgovorno prirejanje iger na srečo je celovita sistemska strategija preventivnih in kurativnih ukrepov, ki zmanjšujejo probleme z igranjem in tako nižajo družbene stroške, ki jih povzroča čezmerno igranje iger na srečo. Izvajati ga mora tako država kot koncesionarji« (Ministrstvo za finance 2010, 52). ZIS koncesionarjem nalaga, da morajo udeležence iger na srečo opozoriti na tveganja, zlasti na možnost za zasvojenost z igrami na srečo, jim zagotoviti napotke za odgovorno igranje in informacije o tem, kje lahko dobijo pomoč ob zasvojenosti. S splošnim aktom so zavezani opredeliti postopke in ukrepe, ki so namenjeni zaščiti igralca pred zasvojenostjo z igrami na srečo, kar vključuje obveščanje igralca o posledicah čezmernega igranja in usposabljanje zaposlenih glede izvajanja odgovornega prirejanja iger na srečo (ZIS, 8. čl.). Eden izmed najbolj pogostih prijemov omejevanja problematičnega igranja je možnost samoprepovedi. Igralec lahko s pisno izjavo zahteva, da se mu za najmanj šest mesecev in največ tri leta prepove udeležba pri igrah na srečo, pri čemer velja samoprepoved na celotnem področju Republike Slovenije in je ni možno preklicati. Zahtevo po samoprepovedi mora dati igralec sam v igralnici oziroma v igralnem salonu in mu je ne more predložiti koncesionar (ZIS, 9. čl.). Koncesionar pa ima možnost prepovedi vstopa igralcu v igralnico brez navedbe razlogov (Ministrstvo za finance 2015).

4.4 IGRALNIŠTVO IN TURIZEM

Država definira igralništvo kot zabavništvo, kjer se ljudje z različnimi igrami na srečo predvsem zabavajo. Glavi poudarek države pa je, da je igralništvo turistična storitev, ki je namenjena predvsem tujim turistom in tako igralništvo predstavlja razvojno

turistično priložnost. Igre na srečo v Sloveniji so ponudnik sodobnih storitev v svetu zabave. »Posebne igre na srečo v Sloveniji zaokrožujejo ponudbo slovenske obigralniške in neigralniške dejavnosti v turizmu in kot igralniško-turistični proizvod predstavljajo specifičen segment turizma, ki je lahko mednarodno konkurenčen in se posledično lahko naprej razvija z višjimi dodanimi vrednostmi, kot so danes značilne za večino turističnih proizvodov v Sloveniji« (Ministrstvo za finance 2010, 27).

Država igralništvo v tej luči močno spodbuja, svojo vizijo glede turistično usmerjenega igralništva predstavlja z dokumentom Strategija slovenskega turizma. Strategija slovenskega turizma 2002–2006 tako igralniške centre vidi kot obliko domišljjskega sveta in so temeljna atrakcija turistične ponudbe. V omenjenem dokumentu pravijo, da igralništvo predstavlja najbolj razvit slovenski turistični proizvod in je v devetdesetih letih prva v Evropi razvila ameriški tip igralništva. Strategija turizma 2002–2006 zato predlaga izgradnjo velikega igralniškega centra na območju med Sežano in Novo Gorico, relativno znižanje davčnih obremenitev in privatizacijo igralniške industrije in nadaljnjo sprostitev finančnih naložb v igralništvu. Strategija je predvidevala podvojitev števila gostov in več kot podvojiti realizacijo igralniškega turizma z izgradnjo velikega igralniškega centra. Mega igralniški zabaviščni center je želela zgraditi družba Hit d. d., a do danes projekta še niso realizirali. Z vidika naložb na slovenskem turističnem trgu in v tujini je igralništvo videno kot nosilni poslovni program razvoja slovenskega turizma v obdobju 2002–2006. Ministrstvo za gospodarstvo v Strategiji slovenskega turizma 2002–2006 omenja tudi to, da Slovenija razvija posebno blagovno znamko s področja igralniškega turizma z vsebinsko usmeritvijo »Slovenija – dežela iger« (Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo 2002, 33–34). Za iste cilje se zavzema tudi Strategija razvoja slovenskega turizma 2012–2016, dodatno pa še predlaga iskanje kapitalsko močnih koncesionarjev, ki bi bili sposobni graditi igralniška središča in še bolje vpeti igralniški turizem v turistično ponudbo (Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo 2012).

Država kot prioriteto razvoja iger na srečo torej izpostavlja turistično usmerjeno igralništvo. »Za slovensko igralniško potrošnjo je značilno, da le-ta predstavlja čisti

priliv akumulacije iz tujine in ne le prerazporeditve domačega dohodka, kar pa je v pretežni meri v drugih državah« (Luin 1998, 102). Slovenska igralniška dejavnost je tudi po podatkih države izrazito izvozno usmerjena, predvsem na italijanske goste, saj naj bi bilo v povprečju po podatkih iz leta 2009 okoli 95 % obiskovalcev tujcev. Tak odstotek tujih igralcev je značilen za igralnice v goriški, primorski in kraški regiji. K tem pripomore predvsem to, da so v sosednji Italiji delujoče le štiri igralnice. Igralni saloni na tem področju dosegajo med 33 in 98 % tujih obiskovalcev. Drugod je odstotek tujih gostov precej manjši, v ljubljanski igralnici tako le 23 %, na izrazito turističnem Bledu pa 48 %. Odstotek tujcev v igralnih salonih v notranjosti države pa se giblje med samo 1 in 20 % (Ministrstvo za finance 2010).

Pri tako majhnem odstotku tujih igralcev se mi postavlja vprašanje smotrnosti številnih igralnih salonov v notranjosti Slovenije, saj so glede na podatke izrazito usmerjeni v lokalno prebivalstvo. Velikost pozitivnih in negativnih učinkov, ki jih prinaša igralništvo, je v večji meri odvisna od razmerja med lokalnimi in tujimi igralci. Domače usmerjeno igralništvo prinaša predvsem negativne posledice; pozitivni ekonomski učinki so majhni, obremenjena je lokalna infrastruktura, več je problematičnega igranja. Izvozno usmerjeno igralništvo pa lahko pomembno vpliva na turistični in gospodarski razvoj (Jaklič in drugi 2008).

Da država posveča premajhno pozornost igralništvu kot družbenemu problemu in bolj poudarja njegov turistični značaj in ekonomske koristi, opozori pediater in psihoterapevt Vili Ščuka že v začetku tisočletja, ko igralniška dejavnost še sploh ni bila tako razširjena kot danes.

Država pobira kar velike denarce od davkov za alkohol, tobak in od iger na srečo, a ne poskrbi v enaki meri za vse, čeprav vsem nastavlja svoje pasti: na široko odpira okenca kioskov s cigaretami, gostilniška vrata in vabi svoje državljane v bleščeče igralnice, da od njih iztrži denar, jim izprazni žepe in računa na njihovo naivnost in lahkovernost. Ta ista država lahko samo še čaka, da bodo na vrata centrov za socialno delo potrkali osiromašeni svojci in prosili za socialno pomoč, saj ob ogoljufanemu hazarderju nimajo kaj jesti in kje spati.

Lahko pa tudi čaka na vedno nove samomore hazarderjev ... Ta država, ki molče dopušča gradnjo vedno novih igralniških kapacitet in se hinavsko nasmiha tistim, ki jih je z igrami na srečo ulovila v svojo past in iz njihovih žepov izvlekla zadnji tolar (Ščuka 2001, 751).

5 DRUŽBENI VPLIVI IGRALNIŠTVA

Posebne igre na srečo so v osnovi gospodarska dejavnost in kot take imajo določen vpliv na okolje in družbo. Prinaša tako pozitivne, predvsem ekonomske, kot tudi negativne vplive, ki jih v največji meri povzroča prekomerno igranje. Od razmaha igralništva se je pojavila večja pozornost različnih znanstvenih ved pri tej tematiki, predvsem zaradi njenih specifičnih storitev in nenaklonjenosti civilne družbe. Stališča, ki jih avtorji poudarjajo, so po navadi odvisna od tega, s katerega področja prihajajo.

5.1 POZITIVNI VPLIVI IGRALNIŠTVA

Skupno korist od igralništva lahko razdelimo na zasebne in družbene koristi. Zasebne so tiste, ki jih igralništvo prinese posamezniku, družbene pa družbi v celoti. Posameznik ima finančno korist od zadetka, ki si ga priigra. Tudi zaposleni v igralništvu imajo višje plače od povprečnih plač, kar je spet denarni doprinos posamezniku (Pahor in drugi 2005). Poleg finančnih koristi pa igralništvo posamezniku prinaša druge osebne koristi, saj igre na srečo zadovoljujejo določene človekove potrebe, zato tudi obstaja povpraševanje po njih. Ob njih se pri normalnem igranju posameznik lahko sprosti, zabava, prinesejo mu določen užitek, prav tako kot obisk kina ali kakšne druge prostočasne zabavne dejavnosti (Jaklič in drugi 2008).

Nasploh avtorji najdejo več pozitivnih učinkov pri vplivu na celotno družbo kot na posameznika. Poglavitna pozitivna plat igralništva naj bi bil ekonomski razvoj, le-ta pa prinaša povečanje blaginje za celotno družbo. O ekonomskem razvoju pa lahko govorimo samo takrat, ko je igralništvo izvozno usmerjeno in vanj priteka »tuj« denar. Pri igranju domačinov gre le za redistribucijo dohodka, ki bi bil sicer porabljen drugje, in se ne ustvarja vrednost. Naslednja pozitivna posledica razvoja igralništva je zmanjšanje brezposelnosti, saj igralniška industrija zaposluje določeno število ljudi (Pahor in drugi 2005). Ti zaposleni svoje dohodke večinoma porabljajo v lokalnem okolju, s čimer povečajo povpraševanje po blagu in storitvah številnim domačim

podjetjem (Jaklič in drugi 2008). Po drugi strani pa bi na dolgi rok ti zaposleni verjetno našli službe v drugih gospodarskih dejavnostih, zato zaposlovanje v igralništvu samo po sebi še ne prinaša ekonomskega razvoja (Pahor in drugi 2005). K ekonomskemu razvoju prispeva tudi potrošnja igralnic, saj za delovanje potrebujejo določeno blago in storitve. Posledično imajo njihovi dobavitelji večje prihodke, ki jih prav tako porabljajo naprej. Iste pozitivne učinke prinaša že izgradnja nove igralnice, saj so pri gradnji potrebni številni dobavitelji in izvajalci. To je seveda zelo kratkoročen pozitiven učinek. Pozitiven vpliv prihaja tudi iz porabe igralcev zunaj igralnic, saj denar porabljajo tudi v lokalni gostinski in zabavni ponudbi, javnem prevozu in ostalih gospodarskih dejavnostih. Najbolj pomemben ekonomski doprinos igralnic in igralnih salonov pa se seveda skriva v davkih in koncesijah, ki jih plačujejo državi (Jaklič in drugi 2008).

5.2 NEGATIVNI VPLIVI IGRALNIŠTVA

Negativne posledice posebnih iger na srečo nastajajo predvsem zaradi prekomernega igranja, ki povzroča zasvojenost. Zaradi zasvojenosti s posebnimi igrami na srečo posledično nastaja ogromno družbenih problemov. Eden takšnih je povečana stopnja kriminalnih dejanj, kot so tatvine, nasilje, gospodarski kriminal in prostitucija. Do kriminala prihaja predvsem, ker zasvojenost povzroča dolgove. Zasvojenost povzroča tudi razdore družin, saj je odstotek ločitev med igralci nadpovprečna, prav tako pa si zasvojenci pogosto izposojajo denar od najbližjih in jim ga nikoli ne vrnejo, kar je isto kot kraja. Posledice se kažejo tudi v poslovnem okolju zasvojenca, saj so pogosto odsotni z delovnega mesta in so manj produktivni. V tujini beležijo tudi večje število osebnih propadov in samomorov med igralci posebnih iger na srečo. Na osebni ravni pa zasvojenost povzroča osebno trpljenje in trpljenje odvisnikovih bližnjih (Pahor in drugi 2005; Jaklič in drugi 2008).

Poleg prekomernega igranja pa prinaša igralništvo nekatere druge negativne učinke. Med te spada obremenitev lokalne infrastrukture; ceste so bolj izpostavljene prometu, lokalno okolje je bolj onesnaženo, nepremičnine in zemlja v bližini igralnic ima manjšo

vrednost, predvsem zaradi hrupa in povečanega prometa. Poleg tega pa igralniška industrija povzroča spremembe družbenih vrednot, in sicer od tradicionalnih k bolj materialističnim s hitrim zaslužkom in k vrednotam zabave. Pri tem je treba poudariti, da gre pri posledicah sprememb družbenih vrednot za vrednostno sodbo, in ne za znanstveno dejstvo (Pahor in drugi 2005; Jaklič in drugi 2008).

Na spremembe družbenih vrednot v Novi Gorici, kjer je igralništvo pri nas prisotno v največjem obsegu, opozori doktor Špacapan v intervjuju z Jurijem Paljkom. Izpostavi rezultate ankete, ki so jo izvedli med novogoriškimi dijaki. Rezultati ankete so pokazali, da ima kar 60 % dijakov za ideal svojega življenja delo v kazinoju. Rezultate označi za porazne in izpostavi, da je nekaj hudo narobe z vrednotami mladih, če vidijo celo svoje življenje v lahkem in hitrem zaslužku (Paljk 2001, 753). To je lep primer, kakšne negativne posledice lahko prinese igralniška dejavnost v okolje, kjer je prisotno.

5.3 DRUŽBENI STROŠKI IGRALNIŠTVA

Zaradi negativnih vplivov igralništva prihaja do določenih stroškov; zasebnih, ki jih zasvojenec zaradi svojih dejanj krije sam, in družbenih, ki jih zaradi njegovih dejanj nosi celotna družba. Merjenje družbenih stroškov je zelo težavno, saj avtorji nimajo enotne metodologije, niti opredelitve pojma. Problem je tudi, ker pri raziskovanju igralništva veliko vlogo igrajo vrednote ter čustva in so interpretacije lahko subjektivne. Prav tako je nemogoče denarno ovrednotiti duševne bolečine igralcev, njihovih otrok in partnerjev ali v najslabšem primeru samomor, saj je človeško življenje neprecenljivo. Težko je prav tako izmeriti, kdaj so negativni učinki igralništva primarni, saj so le-ti lahko povezani z drugimi vzroki. So si pa avtorji enotni, da so to stroški, ki jih povzroča problematično igranje (Pahor in drugi 2005; Macur in drugi 2008).

Collins in Lapsley družbene stroške razdelita na otipljive (tisti stroški, ki so merljivi) in neotipljive, nemerljive stroške. Med otipljive stroške spadajo proizvodni stroški, ki nastanejo zaradi manjše produktivnosti in odsotnosti z delovnega mesta

problematičnih igralcev. Stroški nastajajo tudi v zdravstvu, saj je odvisnike in njihove družine treba zdraviti, prav tako pa žrtve kriminala, ki nastajajo zaradi igralništva. Kriminalna dejanja povečujejo stroške za policijo, pravosodje in resocializacijo. Posledično nastajajo stroški socialne pomoči, ki je namenjena družinam odvisnikov. Denarna sredstva se namenjajo tudi preventivnim programom nastanka odvisnikov od iger na srečo in s tem povezanim različnim raziskavam. Med neotipljive stroške uvrstita izgubo življenja, slabšo kakovost življenja, kulturne vplive igralništva, stres odvisnikov in žrtev kriminala ter trpljenje in izgubo bližnje osebe. V praksi jih je težko izmeriti zaradi pomanjkanja zanesljivih podatkov (Collins in Lapsley v Pahor in drugi 2005, 21).

Pahor in kolegi z ljubljanske Ekonomske fakultete so v svoji študiji analizirali vpliv igralništva v mestni občini Nova Gorica, kjer je igralniška industrija v Sloveniji najbolj razširjena. Raziskavo so izvedli z analizo sekundarnih podatkov, kvantitativno in kvalitativno metodologijo. S sekundarno analizo ugotovijo, da igralništvo Novi Gorici prinaša več pozitivnih kot negativnih učinkov. Občina s koncesijsko dajatvijo dobiva finančna sredstva, ki jim omogočajo razvoj. Standard prebivalstva je izboljššan tudi zaradi zaposlovanja v igralništvu in višjih plač. Pridobljeni podatki ne kažejo na povečano stopnjo kriminala ali povečano število razdrtih ločenih družin. Tudi s kvalitativno metodo pridejo do istih, večinoma pozitivnih učinkov. Izpostavijo, da imajo lokalni prebivalci pozitiven odnos do igralništva, s tem, da so anketiranci izrazili zadostno ponudbo igralnih salonov in so nasploh izrazili večjo podporo igralnicam. Da imajo Novogoričani raje igralnice, potrjuje tudi njihova kvantitativna anketa, saj ugotavljajo, da raje zahajajo v igralnice kot v igralne salone. Rednih obiskovalcev naj bi bilo med 3 in 4 %, kar je tudi, kot navajajo, zgornja ocena za delež prebivalstva, ki ima probleme z igrami na srečo. Igralnice raje obiskujejo predvsem zaradi pestre dodatne ponudbe, igralne salone pa najraje obiščejo zaradi zabave, ki jim jo nudi igranje na avtomatih (Pahor in drugi 2005). Z raziskavo so torej ugotovili, da ima igralništvo v Novi Gorici predvsem pozitivne učinke in da ima njeno prebivalstvo predvsem odobravajoč odnos do lokalne igralniške ponudbe in njene morebitne širitve. Odziv javnosti, ki smo ga lahko spremljali v medijih, ob predlogu izgraditve novega zabaviščno-igralniškega

parka, je bil videti vse kaj drugega kot pozitiven. Na negativen odnos kaže tudi slikovit zapis Novogoričana in arhitekta Vinka Torkarja.

Pred desetletjem, ko smo bili še v »gnilem« socializmu, je Nova Gorica nudila svojim meščanom dva hotela z letnim vrtom, plesnimi dvoranami, pivnice, dva nočna bara ... Oba vrta sta bila ob polletnih večerih polna gostov, na obeh se je pilo pivo in plesalo ... Mestno družabno življenje je cvetelo. Če si želel družbo, srečati znance in prijatelje, nisi mogel veliko zgrešiti, šel si v Park hotel ali Argonavte. Ti dve napravi sta služili meščanom Nove Gorice. Danes sta tu dve klavzuri, dve igralnici ... Spočetka neopazno, sedaj pa vedno bolj agresivno, prepotentno in nezadržno Nova Gorica postaja igralniško mesto. Mesto, ki je vedno bolj travmatično obsedeno s posledicami, ki jih igralništvo pušča v kolektivni zavesti prebivalcev ... Igralništvo ni samo zabava, kakor bi radi dejavnost prikazali lastniki tovarn sreče in mestna izvršna oblast, temveč je predvsem hazard (Torkar 1994, 183–184).

Obsežno raziskavo glede družbenih stroškov so izvedli tudi Macurjeva s kolegi s Fakultete za uporabne družbene študije in je bila izvedena zaradi polemik glede izgradnje novega zabaviščno-igralniškega centra družbe Hit d.d. v Novi Gorici. Raziskava je bila narejena za goriško področje, kot tudi za celotno Slovenijo. Najprej ugotovijo, da se delež problematičnih in patoloških igralcev giblje med 1 in 2,5 % celotne slovenske populacije. Same stroške pa so skušali meriti po treh metodah, pomembneje pa je izpostaviti dve. Prva metoda je merjenje stroškov po metodologiji NORC (National Gambling Impact Study Commission). Ta metoda zajema stroške socialnih pomoči, stroške osebnih finančnih propadov, stroške kriminala, stroške razdora družin in stroške zdravljenja. Ugotovijo, da celoletni skupni stroški na problematičnega igralca znašajo 633 € in 1185 € na patološkega igralca. V seštevku pomeni ta strošek od 13,3 pa do 33,3 milijona evrov letno. Ob izgradnji novega igralniškega centra pa bi se stroški dodatno lahko dvignili za 13,1 milijona evrov. Druga metoda je metoda po APC (Australian Productivity Commission), ki je organ avstralske vlade, ki izvaja neodvisne raziskave. Ta metoda zajema zelo podobne stroške kot

NORC, pri čemer pa avtorji poudarijo, da ne gre za podvajanje, saj APC upošteva tudi nekatere druge stroške, nekatere pa izpusti. Tu ugotovijo podobno višino družbenih stroškov, in sicer med 11,8 in 29,4 milijona evrov; z izgradnjo novega igralniškega projekta pa bi se povečali za dodatnih 11,7 milijona evrov. Pri obeh metodah pa izpostavijo, da bi se ob doslednem upoštevanju družbeno odgovornega igralništva lahko ob izgradnji novega igralniškega središča stroški celo zmanjšali, v povprečju za okoli 6 milijonov evrov. V zaključku študije napovejo, da izgradnja novega igralniškega resorta ne bi smela povečati števila problematičnih in impulzivnih igralcev. Študija je nasploh pozitivno in spodbujevalno usmerjena k razvoju nadaljnjega igralništva; ugotavljajo, da ga ni treba zavirati, a vseeno opozorijo, da tveganje obstaja pri igralnih salonih, ki so namenjeni lokalnim prebivalcem, in bi bila pri njih potrebna posebna pozornost (Macur in drugi 2008).

Raziskavam s področja družbenih vplivov igralništva se pogosto očita subjektivnost. Dobovšek in Kurež tako opozarjata, da je naročnik večine raziskav (na temo igralništva) na Ekonomski fakulteti Ministrstvo za finance, ki ima seveda specifičen interes (Dobovšek in Kurež 2011, 172). Država kot delničarka igralniških družb in kot pobiralka visokih dajatev verjetno res vidi smisel v širjenju, in ne zmanjšanju obstoječe igralniške ponudbe. Nadalje opozorita, da so take ekonomske analize »krivične« do družbenih učinkov in izpostavljajo le pozitivne ekonomske posledice igralništva (Dobovšek in Kurež 2011, 173). Makarovič poda podobno mnenje, saj izpostavi, da država iz javnih sredstev financira in spodbuja le tiste raziskave, ki se ukvarjajo z ekonomskimi učinki igralništva, zanemarja pa raziskave, ki raziskujejo družbeno in človeško razsežnost iger na srečo (Makarovič 2009, 3). Tudi raziskava zasebne Fakultete za uporabne družbene študije, ki jo je izvedla Macurjeva s kolegi, vzbuja kanček dvomljivosti. Marnova v »Mladini« izpostavi, da je družba Hit eden od večjih sponzorjev omenjene fakultete in da imajo s fakulteto sklenjeno pogodbo o izvajanju aplikativnih raziskav. Aplicira, da nekako ni naključje, da igralništvo označujejo za družbenokoristno dejavnost (Marn 2007).

6 ZASVOJENOST

»Zasvojenost je bolezen, ki prizadene človekovo telo, odnose z ljudmi in sposobnost za produktivno življenje« (Rozman 2007, 34). »Je primarna kronična bolezen možganskih nevronske povezave za nagrajevanje, motivacijo in spomin, ki vodi do bioloških, psiholoških, družbenih in duhovnih posledic. Zasvojena oseba ne more prosto izbirati svojega vedenja, čeprav ima zaradi tega škodljive posledice. Namesto tega kompulzivno išče olajšanje ob uživanju snovi in izbiri določenih vedenj« (Sprememba v srcu 2015). »Zasvojenost je popolna podrejenost človeka snovi ali navadi, katera bi naj potešila človeka in ga privedla k umirjenosti, bistrosti in moči, na koncu pa tudi k harmoniji« (Glaser in Glaser-Kraševac 1995, 166). Pregl v širšem smislu zasvojenost definira kot »nesposobnost za samostojnost« oziroma »samosvojo podrejenost«; v ožjem smislu pa jo opiše na način, da se »nekaj v človekovi osebnosti napak utiri, da se z vso svojo bitjo naveže na neke stvari ali navade, kot da bi izključno od njih še pričakovale pristne radosti, rekli bi kar odrešenje, in mu vse drugo postane nepomembno« (Pregl 1995, 154–155).

Zdenka Čebašek Travnik pravi, da sta za odvisniško vedenje značilna preveliko poželenje in kompulzivnost, ki ju odvisnik ni sposoben nadzorovati. Tovrstno vedenje prinaša takojšnjo zadovoljitev določene potrebe, ki prinaša sprostitev, ugodje, spremembo zavedanja ali čustvovanja. Odvisniško vedenje se izraža v načinu rabe alkohola, drog, čokolade in drugih snovi ali pa je to vedenje kot tako, na primer igranje iger na srečo, športne aktivnosti in celo delo (Čebašek Travnik 1999, 138). Z izrazom *odvisnost* lahko opisujemo eno ali več izmed naslednjih možnosti:

- bolezen – odvisnost od določene psihoaktivne snovi, na primer sindrom odvisnosti od alkohola,
- psihofizični pojav, ki ga povzroči ponavljajoče se uživanje določene psihoaktivne snovi; s tem, da vsi, ki uživajo psihoaktivne snovi, ne postanejo odvisni,
- telesno odvisnost – fiziološko stanje prilagoditve na rabo določene psihoaktivne snovi,

- duševna odvisnost – subjektivni občutek potrebe po psihoaktivni snovi, s katero se doseže določeni pričakovani učinek (Čebašek Travnik 1999, 138).

Ko zasvojenec nima dostopa do psihoaktivnih snovi ali določenega vedenja, nastopi odtegnitveno oziroma abstinenčno stanje, ki se kaže kot posebno psihično ali fizično stanje zasvojenca in je temeljna značilnost telesne zasvojenosti. Nastane torej kot posledica nenadne prekinitve uporabe določenih snovi in se prekine ob ponovnem zaužitju enake ali podobne snovi. Za abstinenco so značilne posebne motnje v telesnem in duševnem delovanju, ki so različno intenzivne, glede na uporabljeno snov. V možganih so posebne snovi endorfini, ki so podobni morfiju in so posredniki dražljajev in se zato imenujejo tudi nevrotransmiterji. Do abstinenčnih simptomov pride, ko zaradi prenehanja jemanja drog nastane primanjkljaj v nevrotransmitterskem sistemu (Čebašek Travnik 1999; Nolimal v Rugelj 2000, 438).

Endorfini delujejo na živčevje tako, da zmanjšajo občutek za bolečino, ker se vežejo na živčne prelope v možganih in preprečijo prenos bolečinskih dražljajev. Endorfinski sistem je namenjen predvsem temu, da bi lahko izključili naš varnostni mehanizem – bolečino, kadar se znajdemo v življenjski nevarnosti, tako da lahko vse svoje sposobnosti uporabimo za beg ali borbo. Običajno ga vključijo boleči dražljaji, lahko pa se ga naučimo uporabiti tudi drugače, s posebnimi rituali. Endorfini se sproščajo v čustveno zelo intenzivnih situacijah. Na zunanje spremembe se ljudje odzivamo na tri načine: z vzburjenjem, z zasičenostjo ali pa z begom v fantazijo. Vsi trije načini so lahko zlorabljeni za zasvojenost (Rozman 2007, 42–43).

Doktor Nolimal opozarja, da je težko podati neko »pravo« oziroma splošno definicijo zasvojenosti, saj je težko določiti mejo, kdaj neka čezmerna uporaba postane zasvojenost, prav tako pa se mnjenja krešejo pri tem, ali je to biološki, psihološki ali socialni problem. Poleg tega je učinek droge na posameznika zelo subjektiven, kar dokazujejo tudi antropologi, ki pravijo, da se učinki istih substanc razlikujejo od kulture do kulture in se spreminjajo glede na osebne dejavnike in dejavnike okolja. Zgodnje definicije so izpostavljale biološke lastnosti in so temeljile na pojavu

odtegnitvenega stanja in toleranci za droge. O toleranci za drogo govorimo, ko mora zasvojeni večati količino in pogostost zaužite snovi, da bi dosegel prvotni učinek. Vendar s tem ne moremo pojasniti drugih oblik zasvojenosti, kot je hazardiranje ali zasvojenost s pornografijo, zato novejša definicija upošteva tudi nebiološke dejavnike. Te zasvojenosti opredeljujejo kot kompulzivno vedenje, za katero je značilno prevladujoča in nenehna uporaba droge. Zasvojenec pa je oseba, ki ga droga ali neka dejavnost tako prevzame, da postane center njegovega življenja (Nolimal v Rugelj 2000, 437–438).

6.1 VRSTE ZASVOJENOSTI

Ko razmišljamo o zasvojenosti, nas le-ta asociira na droge v smislu določenih kemijskih spojin, ki jih vnašamo v telo z različnimi načini, bodisi jih zaužijemo, vdihujemo, absorbiramo prek kože ali pa injiciramo direktno v krvni obtok. Posledično se pojavi odvisnost, telesna ali psihična oziroma oboje hkrati. Toda kot razberemo že iz definicij zasvojenosti, je taka predstava napačna in je zasvojenost mnogo širša paleta »opiatov«, saj odvisnost povzročajo tudi določena vedenja, rituali, tehnologije ... Avtorji zato zasvojenosti delijo na kemične in nekemične, kjer s kemičnimi opisujejo zasvojenost z določenimi substancami, nekemične pa so termin za odvisnost od določenih vedenj. Odsotnost omame tako kot pri kemičnih tudi pri nekemičnih povzroči abstinenco krizo. Čebašek Travnikova tako poudari, da razlikovanje med telesno in duševno odvisnostjo ni na mestu in da je bolj primerno ugotavljati stopnjo *nevroadaptacije*, do katere je prišlo na celični, metabolni ali vedenjski ravni in odvisnost obravnava kot motnjo, ki se izraža v različni stopnji vzdolž določenega kontinuuma (Čebašek Travnik 1999, 138).

6.1.1 KEMIČNA ZASVOJENOST

»Beseda droga izhaja iz arabskega porekla 'dova' in pomeni zdravilo oz. surovino za pripravljanje zdravil, barvil ipd.; navadno posušena zelišča ali kemikalije« (Klavora in

drugi 1995, 27). Med kemične droge se uvršča širok spekter substanc, katerih učinek in škoda, ki jo povzročajo posamezniku, sta zelo različna – od bolj do manj škodljivih. Ker tovrstna zasvojenost ni predmet mojega diplomskega dela, o njej ne bom podrobneje pisala. Tabela 6.1 opisuje vrste kemičnih drog in njihov učinek.

Tabela 6.1: Droge in njihov učinek

SKUPINA	DROGE	UČINEK	OBLIKA ODVISNOSTI
analgetiki in evforikimorfinske skupine	opij, kodein, morfin, evdokal, heroin	ublažitev bolečin, vedro, optimistično, privzdignjeno razpoloženje	huda fizična odvisnost
hipnotiki in nemorfinski analgetiki	uspavala, lajšala bolečin	spanje, ublažitev bolečin, izboljšanje razpoloženja	blažja ali hujša fizična odvisnost
sedativi, trankvilizatorji, nevroleptiki, antidepresivi	reserpin, klorpromazin, meleril, meprobat, apaurin, tavor ...	pomiritev, zdravljenje duševnih bolezni	nekateri povzročijo blažjo fizično odvisnost
inebrianti (opojne snovi)	alkohol, kloroform, eter, benzin, organska topila	opoj	psihična in fizična odvisnost
stimulansi, ekscitansi	kokain, čaj, kava	premagovanje utrujenosti, intelektualna bistrina	psihična odvisnost
halucinogeni, psihodisleptiki, psihozomimetiki	kanabis, LSD, pejoči, gobe, fenciklidin, atropin	nenavadna duševna doživetja, »razširjenje zavesti«, vznesenost	psihična odvisnost

Vir: Milčinski in drugi (1986, 56–57).

6.1.2 NEKEMIČNA ZASVOJENOST

Pri nekemični zasvojenosti gre za vedenjske vzorce, ki imajo določene skupne lastnosti s kemično zasvojenostjo, v določenih značilnostih pa se razlikujejo. Za tovrstno zasvojenost sta značilna nezmožnost nadzorovanja določenega vedenja in nesposobnost, da bi s takšnim vedenjem prenehali, čeprav se zavestno posameznik zaveda, da mu škoduje. Pri odvisniškem vedenju gre več časa in denarja, kot si ga lahko posameznik privošči, kar pripelje do finančnih težav, zanemarjanja družine, prijateljev, šolskih in službenih obveznosti. Zaradi tega odvisnik živi v zanikanju in prikrivanju odvisniškega vedenja; skriva svoje finančne, pravne, zdravstvene in družinske težave. Pri nekemični zasvojenosti sta prisotna močna želja in hrepenenje po učinkih vedenja in tudi pri tem prihaja do stanja tolerance, ko je za enak učinek določenega vedenja potrebno vedno več denarja, časa, spolnosti – odvisno pač od vrste posameznikove odvisnosti. Odvisnik je lahko zasvojen z več motnjami hkrati, lahko pa se nekemična zasvojenost prepleta z odvisnostjo od psihoaktivnih snovi. Tako so zasvojenci na primer dostikrat zasvojeni z nakupovanjem in internetom hkrati ali pa je hazarder sočasno tudi alkoholik. Tako kot pri kemični zasvojenosti gre tudi tu za kronična progresivna stanja, ki prehajajo skozi podobne faze; želijo dosegati prijetno pozitivno izkušnjo kot na začetku izvajanja določenega vedenja, luknje v spominu med odvisniškim vedenjem, z odvisniškim vedenjem skušajo omiliti psihološko bolečino (Radovanovič 2003).

Obstaja veliko vedenj, ki povzročajo zasvojenost, in kot pravi Radovanovičeva, se seznam teh motenj z razvojem civilizacije in tehnologije daljša (Radovanovič 2003, 239). Najpogostejše so izpostavljene naslednje motnje:

- Zasvojenost s hrano: odvisnost, ko ljudje hrane ne uporabljajo za potešitev lakote, temveč jo zlorabljajo za potešitev drugih potreb in tako stradajo oziroma se prenajedajo. Zasvojeni ob hranjenju občutijo sram in občutek krivde. Osnovne oblike so kompulzivno prenajedanje, bulimija in anoreksija. Njihove značilnosti so nezadovoljstvo z lastnim telesom; prizadevanje za idealno telesno težo s pretirano telovadbo in dietami; izločanje že zaužite hrane

iz organizma; tlačanje čustev sramu, jeze, žalosti, osamljenosti, samoprezira; skrivanje pred drugimi ljudmi in izolacija; zavračanje čustvene in telesne bližine.

- Zasvojenost s spolnostjo: odvisnost, kjer se spolnost zlorablja za doseganje omamnega stanja, transa, orgazma, ki vsaj za trenutek otopi notranjo bolečino in ni tako kot pri zdravi spolnosti akt nežnosti, s katerim se dosega predanost in zaupanje ter se ustvarja bližina z ljubljeno osebo. Po zdravem spolnem dejanju sledi trenutek širjenja zavesti, kjer se ljubimca srečata v intimnem svetu notranje tišine, zasvojenci pa te intimnosti niso zmožni doživeti, ker partnerju ne zaupajo, jih je strah ali pa sram, da niso dovolj dobri. Pogostost take spolnosti pripelje do tega, da postane kompulzivna oziroma prisilna in ni več prostovoljna. Druge značilnosti so še: izkoriščanje drugih ljudi, nevzajemnost in izolacija, razčlovečenje in izkoriščanje partnerja.
- Zasvojenost z delom: pozornost od bolečine lahko preusmerimo tudi k delu in je tudi edini način psihološke obrambe, ki ne povzroča še dodatnih težav. Pri deloholiku nima potreba po delu skoraj nič skupnega z ustvarjalnim procesom, saj ima delo za zaščito pred resničnimi težavami. Ves čas je tako zaposlen, da se ne more ukvarjati z življenjem samim in ga vedno prelaga na prihodnost. Z delom se skuša dokazovati in biti ljubljen, v rezultatih svojega dela pa ne zna uživati.
- Zasvojenost z igrami na srečo: odvisnost, kjer posameznik za doseganje omamnega stanja zavesti zlorablja napetost v pričakovanju velikega dobitka pri igri na srečo. Zasvojeni se zaveda, da z igranjem škodi sebi in družini, tvega svoje zdravje in ugled, vendar ne more nehati in ga vedno znova zanese na kriva pota.
- Zasvojenost z nakupovanjem, zadolževanjem, krajo: zasvojeni čustvene probleme rešujejo z nakupovanjem prek svojih finančnih zmožnosti, kar povzroča dolgove in nove čustvene težave, ki potrebujejo uteho. Zasvojeni pogosto živijo v sanjskem svetu, kjer ni treba plačevati računov in se problemi uredijo sami od sebe. Tolažijo se z mislijo, da se bo vse uredilo, ko bodo kupili stvari, ki si jih želijo.

- Zasvojenost s sanjarjenjem, televizijo in osladnimi romani: odvisnost, kjer s sanjarjenjem sprožimo nastajanje endorfinov in s tem stanje omame. Namesto dela in ustvarjanja v realnem življenju zasvojeni o tem le sanjarijo in v sanjarjenjih popravljajo resničnost. Posledično ustvarjajo vse večji razkorak med domišljijo in resničnostjo. Zasvojenost s plehko literaturo in televizijskimi nadaljevankami pa je še nadgradnja zasvojenosti s sanjarjenjem, saj tovrstni mediji ponujajo in potencirajo fantazijski svet.
- Zasvojenost z duhovnostjo: odvisnost, kjer se nekritično zlorablajo različne duhovne tehnike za doseganje omamnega stanja, ki pomaga v begu pred odgovornostjo in reševanjem problemov. Stanje omamljenosti in spremembe vesti dosegajo z različnimi meditativnimi tehnikami, molitvijo, posebnim dihanjem, ritmičnim gibanjem in plesom. Zasvojeni slepo zaupajo v samozvane učitelje, nadnaravne sile in to, da je z magičnimi rituali možno doseči duhovno rast in preobrazbo.
- Zasvojenost z odnosi: zasvojenost, pri kateri ljudje kar naprej potrebujejo potrditev pomembne osebe, da bi zmanjšali duševno bolečino oziroma da bi se omamili. Zasvojeni so pretirano odvisni od ljudi, kar povzroča motnje v odnosih. Vrste takšne zasvojenosti so odvisnost od romantičnih odnosov, od specifičnega tipa destruktivnih odnosov ter soodvisnost od seksualno odvisnega partnerja. Tovrstna zasvojenost je najpogostejša oblika odvisnosti brez drog (Rozman 2007).

Tako kot pri kemičnih zasvojenostih so tudi pri nekemičnih spremljevalci odvisnosti občutek krivde in sramu ter abstinenčna reakcija, ko je določeno vedenje prekinjeno.

6.2 ZNAČILNOSTI ZASVOJENOSTI

Po Rozmanovi so temeljne značilnosti odvisnosti škodljivo vedenje oz. omamljanje, ponavljanje in potreba po povečanju odmerka, čustvena gugalnica in začarani krog sramu, kompulzivnost ter abstinenčna reakcija (Rozman 2007, 39). Bistvo vsake zasvojenosti je v spremembi stanja zavesti, torej omama ali opoj. Takrat je oseba

poglobljena v svoj notranji svet in ima bolj malo stika z zunanjim svetom. Poleg tega pa se z omamljanjem lahko dosega trans, za katerega je značilno, da skoraj ni več stika z realnostjo. Sprva je omamljanje povsem zavestno, uporaba drog ali vedenj je prijetna ter sproža občutke ugodja, svobode, razširjenje zavesti in olajšanje bolečine. Zasvojeni je prepričan, da se lahko kadarkoli preneha omamljati, a vedno bolj pogosta uporaba povzroči spremembo v organizmu, ki prežame njegovo življenje in omamljanje postane nujno. Čustveno razpoloženje zasvojenih niha med dvema točkama – čustvenim vrhuncem in depresijo, ki se najpogosteje izmenjujeta v rednih časovnih intervalih. Čustveni vrhunec doživlja takoj, ko se omami, takrat se počuti dobro in je optimističen. Sčasoma se pojavi toleranca in je primoran vedno bolj povečevati odmere. Ko pa mamilo popusti, postane depresiven in razmišlja samo še o tem, kako bi se ponovno omamil. Podobno je tudi pri nekemični zasvojenosti, le da tu nihanje v razpoloženju povzročajo miselni procesi. Čustveno gugalnico poganjajo občutki krivde, sramu in samoprezira, ki povečujejo notranjo bolečino. Zaradi tega se mora zasvojeni ponovno in še bolj omamiti, da bi zatrl bolečino. Začarani krog je sestavljen iz faze izživljanja in faze zadrževanja. V fazi izživljanja si zasvojeni da duška in nima nadzora nad svojim vedenjem, v fazi zadrževanja pa evforija popusti in se zasvojeni na vso moč trudi, da bi ponovno vzpostavil kontrolo. Kompulzivnost pa je neka notranja prisilnost oziroma potreba, ki se ji zasvojeni ne more upreti, četudi si to močno želi. Notranje hlepenje in drgetanje sta premočni, da bi se uprl skušnjavi (Rozman 2007).

Za zasvojenost je značilno tudi to, da konzumacija ne pušča določene posledice samo na psihi zasvojenca, ampak se manifestira tudi skozi fizični videz in obnašanje zasvojenca. Subjektivne spremembe v razpoloženju omamljenega se torej kažejo tudi z različnimi zunanjimi znaki, ki so odvisni od vrste in količine zaužitega mamila. Opazne so spremembe, kot so pretirana evforija in optimizem, izražanje zadovoljstva s samim seboj ter okoljem, v katerem je. Nekatere droge pa imajo ravno nasproten učinek in povzročijo pomirjenost, zaspanost in splošno slabo odzivnost. Glede na to se odražajo tudi spremembe v vedenju, nekatere sprožijo živahnost in aktivnost, ostale pa pasivnost, zaspanost in umaknjenost. Posamezna mamila, kot so LSD, vplivajo tudi na zaznavanje sveta. Vedenje tako omamljenega je povsem nesmiselno, neobičajno in

neustrezno (Milčinski in drugi 1986). Poleg tega se vedenje pod vplivom drog lahko spremeni v objestnost, agresivnost in tako, da se ne upošteva meja drugih. Posledice drogiranja se kažejo v okvari določenih organov, ki drogo vsrkajo ali izločajo. Tudi pri nekemičnih zasvojenostih se kažejo določeni zunanji znaki, čeprav je pri tovrstni zasvojenosti veliko težje opaziti odvisnost. Ti zasvojenci tako kot narkomani ob abstinenci doživljajo strašno tesnobo, nemir, slabost, ki lahko privedejo do bruhanja, drgetanja in bolečin po celotnem telesu. Ob tem doživljajo stres, ki povzroča različna obolenja, kot so bolezni prebavil, dihal, ožilja, spolnih organov, astma, rak ... Pogoste so tudi samopoškodbe. Je pa zasvojenost kronična bolezen, ki potrebuje dlje časa, lahko tudi več desetletij, da se razvijejo vsi njeni značilni znaki (Rozman 2007).

6.3 VZROKI ZA ZASVOJENOST

Čeprav danes že vsi poznajo posledice zasvojenosti in to, kako njihovi uživalci v večini propadejo, podjarmijo celotno življenje temu in na koncu celo umrejo, je odvisnost od drog in vedenj še vedno zelo razširjena v vseh družbah in celo narašča z globalizacijo, razvojem kemije in tehnologije.

Človek je začel zlorabljati droge, ko je dognal, da se lahko reši bolečine na lažji in hitrejši način; to je z mamili, ki bolečino zadušijo. Življenje človeku prinaša prenekatero stiske, jezo, tesnobo in bojazni, ki jih mora predelati in se jim prilagoditi. Nekateri posamezniki tega niso zmožni ter težave skušajo potlačiti, zatreti ali ublažiti s pomočjo različnih omamljanj, ki mu prinesejo:

- pomiritev, če ga vznemirjajo notranji in zunanji konflikti,
- omamo, ko so prisotne telesne in duševne bolečine,
- poživitev, ko je preutrujen in izčrpan,
- opoj, ko želi izpolniti notranjo praznino,
- doživetje mističnega razsvetljenja, razširjenja zavesti, če se v vsakdanjosti počuti duhovno in osebnostno utesnjenega (Milčinski in drugi 1986, 11–12).

Pregl pri dejavnikih tveganja za zasvojenost našteje pet komponent. Prva je komponenta predispozicije, ki predvideva, da bo ena oseba prej posegla po omamljanju kot druga. To naj bi bili posamezniki omahljive narave, negotovi ljudje, ljudje s psihopatsko konstitucijo ipd., vendar pa poudari, da avtorji opuščajo dejavnik predispozicije. Druga je motnja identitete, kjer gre za subjektivne stiske, ko človek ne more uskladiti vseh vidikov jaza v neko skladno celoto. Temu so posebno izpostavljeni mladostniki, saj jih ima večina v fazi odraščanja probleme z izbiro poklica, s prijatelji, s spolno usmerjenostjo, z integracijo v družbo ... Nadalje izpostavi depresivnost, za katero so značilni utrujenost, pretirano spanje, pomanjkanje apetita in ki zmanjšuje željo po aktivnosti na vseh področjih. Občutki potrtosti povzročajo, da se posameznik počuti nezaželeno in neljubljeno, kar pripelje do resnega eksistenčnega problema, ki lahko vodi v zasvojenost. Pomemben dejavnik je tudi okolje, v smislu, koliko so razširjena in dostopna sredstva omamljanja, kakšne so družbene vrednote ter kakšna je politična in gospodarska situacija. Kot najbolj pomembno vlogo pri dejavnikih tveganja pa izpostavi družino, saj se to izpostavi pri vseh zdravljenih narkomanih. Vsi omenjajo alkoholizem v družini, razrvan dom, slabe odnose med staršema, promiskuiteto staršev, neustrezen način reševanja problemov v družini (Pregl 1995).

Nasploh vsa literatura, ki sem jo prebrala, izpostavlja družino kot temeljni vzrok zasvojenosti. Družina, ki ni zmogla otrokom nuditi normalne socializacije, varnega in ljubečega okolja, je disfunkcionalna in posledica je neka anomalija v življenju kasneje odraslega otroka, ki ni znal predelati bolečine. V primeru mojega proučevanja so te posledice zasvojenost. »Ranljivost za zasvojenost je povezana z odraščanjem v določenih družinah: delno je posledica dednih vplivov, delno pa vzgojnih metod. Posebno tisti ljudje, ki so v otroštvu doživljali telesno ali spolno nasilje, so k temu nagnjeni« (Rozman 2007, 36).

7 ZASVOJENOST S POSEBNIMI IGRAMI NA SREČO

Posebne igre na srečo naj bi v svojem bistvu predstavljale vrsto zabave, sprostitve in druženja, a se lahko kaj kmalu spremenijo v zasvojenost, ki prevzame celotno življenje hazarderja. »Igre na srečo nimajo prav dosti skupnega s treznim razmišljanjem. Tveganje ob možnem dobitku je za marsikoga neustavljiv izziv. Strastna predanost tem igram je pri zasvojencih močnejša od še tako silne emocije« (Mihelič 1993, 16). »Človeka, ki ga je obsedla igralska strast, lahko misel, da bo nenadoma brez truda obogatel, spravlja v neko stalno, opitosti podobno razburjenost ... Samo če ima igralec dovolj močno voljo, da omeji vložke v igri, potem se intenzivnost igre na srečo in z njo združena nevarnost lahko zmanjšata, tako da ostane igra zgolj povsem neškodljiva zabava, čisto razvedrilo« (Gizycki in Gorny 1972, 17–18). Gradišnik poudari, da ko postane hazard kompulzija, se ga je težje rešiti od organskih odvisnosti, tudi od narkomanije. Hazardne igre so osnovane na zakonu verjetnosti, ki dolgoročno onemogoča dobivanje, zato je hazarder toliko bolj obsojen na izgubo, kolikor bolj hlepi po dobitku. Hazard pa je še toliko bolj omamen, ker je silovitost občutkov ob izgubi praviloma večja kot pri dobitku in ker predstavlja dvojno »zadovoljstvo« – psihološko vznburjenje in občasni materialni dobiček (Gradišnik 1993, 15).

Tumpejeva patološko hazardiranje označi kot motnjo navad in nagibov, pri čemer motnjo označujejo pogoste, ponavljajoče se epizode igranja na srečo ali denar, ki obvladuje pacientovo življenje in škodi njegovim socialnim, zaposlitvenim, materialnim in družinskim vrednotam in obveznostim (Tumpej 2001, 747). Kot izvemo že pri poglavju o zasvojenosti, se zasvojenost z igrami na srečo uvršča med nekemične zasvojenosti in jo povzroča prekomerno igranje. Da je igranje iger na srečo tvegano, ugotovimo takrat, ko opazimo izgubo kontrole nad igro in tipične znake zasvojenosti z igrami na srečo. Ti so čezmerno igranje iger na srečo; igram se posveča vedno več časa in denarja; abstinenčna kriza, ko ni možnosti za igranje; nezmožnost prenehanja igranja ter bistvene spremembe v stilu življenja. To so tudi tipični znaki ostalih zasvojenosti (čezmernost, pojav tolerance, abstinenca, nezmožnost prenehanja, vpliv na celotno življenje), zato se zadnja desetletja tudi hazard uvršča med bolezni, patologijo, ki

potrebuje pozornost in razumevanje zdravstvene stroke (Spazzapan 2009). Kanadski raziskovalec Custer razdeli potek bolezni zasvojenosti z igrami na srečo na tri faze:

- Faza zmage: začne se z večjo ali manjšo zmago, ki v posamezniku vzbudi občutke vzhičenosti, vsemogočnosti, kontrole nad igro in občutek, da ima več sreče kot drugi. Igra je v tej fazi še lahko del družabnega življenja, način zabave. Igra je vedno bolj pogosta in z vedno večjimi denarnimi vložki. Traja od tri do pet let.
- Faza izgube: zasvojenec igra sam, za vedno večji denar in ne more prenehati, kar pripelje do finančnih težav, ki jih skriva z lažmi in izmišljenimi situacijami. Še vedno ima upanje, da bo prej ali slej osvojil veliki dobitek. Svoje neuspele igre skriva, redke zadetke pa izpostavlja. Traja od dve do tri leta.
- Faza obupa: za igranje namenja vedno več časa in denarja, ki si ga po navadi izposoja ali pridobi na nezakonit način. Izgube so vedno bolj pogoste, zmage pa le še izjema. Odmakne se od svoje družine in družbe. Ta zadnja faza je zelo kratka in se konča z iskanjem pomoči družine ali samega zasvojenca; konec pa je lahko tudi bolj tragičen s samomorom ali poskusom samomora (Custer v Spazzapan 2009, 6).

Združenje psihiatrov v Ameriki je določilo deset značilnosti, ki kažejo na odvisnost od iger na srečo. Če ima posameznik pet ali več naštetih znakov, lahko govorimo o odvisnosti:

- *Prevzetost – odvisnik je prezaposlen z igranjem, podoživlja pretekle izkušnje igranja, načrtuje nove pustolovščine ali razmišlja o načinih, kako priti do denarja za novo igro.*
- *Toleranca – odvisnik potrebuje vedno več denarja, da bi doživel želeno vznemirjenje.*
- *Kriza – nezadovoljstvo in razburjenost ob poskusih, da bi zmanjšal pogostost igranja ali celo prenehal igrati.*
- *Beg – igre pomenijo beg pred problemi, slabim razpoloženjem, občutki krivde, depresijo.*

- *Gonja – je ena najbolj tipičnih značilnosti, odvisnik zgubi denar in se vrača, da bi priigral zgubljeno.*
- *Laganje – odvisnik prične lagati svojim bližnjim in znancem, da bi prikril, kako daleč je že zabredel v svoji odvisnosti.*
- *Nezakonita dejanja – kraje, poneverbe, ponarejanje listin in podobna nezakonita dejanja so pogosti načini, kako priti do novega denarja.*
- *Poslabšanje odnosov – zaradi odvisnosti od iger na srečo posamezniki pogosto tvegajo, da bodo izgubili bližnje, službo, kariero.*
- *Poroštvo – posameznik verjame, da bodo drugi priskrbeli denar, s katerim se bo rešil hude finančne stiske in drugih težav.*
- *Izguba kontrole – ponavlja se vzorec neuspešnih poskusov kontrole, zmanjšanja ali celo prenehanja z igrami na srečo (ZD Nova Gorica 2016).*

Hazardiranje je klasična zasvojenost, pri kateri se prepleta uporaba domišljije in intenzivne čustvene stimulacije. Pri tem sploh ni pomembno, v kakšnem obsegu posameznik igra, pomembno je zavedanje, da s svojim vedenjem škoduje v prvi vrsti sebi in svoji družini, a ne more prenehati igrati. Kljub mnogo poskusom po opustitvi te škodljive razvade se vedno znova vrne k igram na srečo. To mu povzroča močne občutke krivde, sramu in samoprezira; torej značilne občutke vseh zasvojenosti. Razpoloženje hazarderja tako niha od neizmerne navdušenja do hude depresije. Ko zasvojeni skuša prenehati igrati, doživi abstinenčno krizo, ki se kaže z bolečinami v telesu, vrtoglavico, glavoboli, nespečnostjo in hudim nemirom. Da bi se izognil abstinenčnemu stanju, tako venomer potrebuje čustveno vzburjenje, ki ga povzroča več dejavnikov. Najprej so samo pričakovanje igre in posebne priprave za vstop v igralnico ali igralni salon. Pri tem je prisotno tudi intenzivno razmišljanje o igri, kombinacijah in sistemih, ki mu bodo omogočili izjemni dobiček. Naslednji dejavnik je trans, ki ga doživlja med igro in takrat, ko je v pričakovanju sanjskega zadetka. Poleg čustvenega vzburjenja pa hazarder »uživa« tudi v občutkih krivde in samoobtoževanja, saj tako sprošča boleče občutke iz preteklosti, ki so zakoreninjeni v njem. V zadnji fazi pa je celotna igra tudi veliki načrt – fantazija, s katero si bo pridobil nazaj izgubljena finančna sredstva in tako v prihodnosti vsem dokazal, da ni zapravljevec in lažnivec,

temveč spoštovanja vreden človek. Igra vedno več, ker je prepričan, da bo le tako lahko povrnil velikanske finančne izgube, a dejansko je to le posledica stanja tolerance, ko za isto čustveno vzbujenje potrebuje vedno več. Tudi ko je že močno zasvojen, misli, da igrati lahko preneha v vsakem trenutku, a ni tako. Prav sanjarjenje o uspehu v prihodnosti je gonilna sila zasvojenosti s hazardom (Rozman 2007).

7. 1 HAZARDERJI

Stereotipna podoba hazarderja prikazuje kot močnega in samozvestnega človeka z zadostnimi finančnimi sredstvi, ki jih zaradi svojega poguma upa »investirati« v oplemenitev svojega bogastva. »Žalostna resnica pa je, da kockarji ne igrajo zato, ker bi bili tako zelo pogumni, ampak zato, ker preprosto ne morejo nehati. Na kocko ne postavijo samo svojega življenja in imetja, ampak največkrat tudi imetje in usodo svojih najbližjih, ki jim želijo pomagati in jim posodijo denar« (Rozman 2007, 181). »Hazarderji običajno delujejo kot zelo samozvestni, celo razdiralni, dobro so energetske opremljeni in pustijo druge v prepričanju, da obvladujejo situacijo, pa čeprav je njihovo pristno doživljanje nekaj povsem drugačnega« (Tumpej 2001, 749).

7. 1. 1 TIPOLOGIJA HAZARDERJEV

Heinemanova razlikuje med rekreativnim in kompulzivnim tipom igralcev. Rekreativni igralci so tisti, ki jim igre na srečo predstavljajo način prostega časa in igrajo izključno za zabavo. Znajo si določiti mejo, koliko denarja lahko zapravijo, in si ne izposojajo dodatnega denarja, ko svojega zaigrajo. Vložen denar v igro jim ne predstavlja omembe vrednega stroška, prav tako pa vzbujenje ob igri nanje nima nobenega posebnega efekta. Kompulzivni oziroma prisilni hazarderji so tisti ljudje, pri katerih se rekreativno igranje spreobrne v neobvladljivo in niso več sposobni nadzirati, kdaj, kje in koliko bodo zaigrali (Heineman 2008, 15–16). V literaturi se za rekreativne igralce uporablja tudi izraz neproblematični igralci, za kompulzivne pa patološki igralci. Doktor Spazzapan slednje kategorizira še na aktivne in pasivne hazarderje. Aktivni so po

navadi moški z narcisoidnim značajem, ki so začeli igrati že v mladosti; pasivni pa so v večini nesamozavestne ženske s čustvenimi težavami in kasnejšimi začetki zahajanja v igralnice (Spazzapan 2009, 6).

7. 1. 2 KARAKTERISTIKE HAZARDERJEV

Zasvojenost s hazardom je odvisnost, ki jo zasvojenec najlažje prikriva, saj ne kaže nobenih očitnih zunanjih simptomov in ga ne moremo prepoznati glede na zunanji videz. Izhajajo iz vseh družbenih slojev, več kompulzivnih igralcev je moških, raziskave pa kažejo, da je vsak četrti zasvojenec s kompulzivnim hazardiranjem ženska. Težko je podati neki splošni opis, a vseeno je nekaj karakteristik, ki so značilne za moške patološke igralce. To so moški, ki so zelo tekmovalni in ne prenašajo dolgčasa, zato neprestano potrebujejo nekaj vznemirljivega. Zase mislijo, da so večvredni, veliki zadetki so »hrana« za njihovo (nizko) samozavest. Z vedno bolj pogostim igranjem so vedno bolj zahtevni in sebični s prepričanjem, da jim pripada vse, kar so si zamislili, in da jim ni treba upoštevati nobenih pravil. Njihovo življenje je prežeto z lažmi, ki jih uporabljajo za izpostavljanje svojih potreb in zaradi izogibanja konfliktom. Niso sposobni sprejemati odločitve in reševati problemov. Zaradi kompulzivnega igranja postanejo tudi nezreli, nepremišljeni in neodgovorni. Nezreli so, ker v svojem bistvu niso nikoli odrasli, saj obdobje odraščanja preživijo v sanjarjenju. Fazo odraščanja zamudijo tudi zato, ker po navadi s hazardiranjem začnejo že v najstniškem obdobju; to pa jim prepreči samozavesten, odgovoren in zrel vstop v odraslo življenje. Zaradi nezrelosti se ne zanjo spoprijemati z različnimi stresnimi življenjskimi situacijami. Ena od karakteristik je tudi impulzivnost, zaradi katere so nesposobni odlašati z zadovoljitvijo potreb – kar si želi, mora dobiti takoj. Zaradi neodgovornosti si običajno izberejo takega partnerja, ki ima močan občutek odgovornosti in je odgovoren »za oba«. Skrbnost partnerja pa kvečjemu pripomore k odvisnosti, saj jim s tem nudi »potuho«, običajno pa tudi za njih prikrivajo stvari in vračajo denar. Kompulzivni hazarderji so tudi »duhovno mrtvi«, notranje prazni, saj ne zanjo videti ničesar lepega, kar jim življenja ponuja, ljubezen in navdušenje lahko ponudijo le kocki (Heineman 2008). »Kompulzivne hazarderje lahko pojmujeemo kot narcisoidne, obotavljajoče,

odvisne in strastne. Nekateri menijo, da jim pripadajo vse dobre strani življenja; drugi se imajo za povsem nevredne tega« (Heineman 2008, 19).

Razmah ameriškega tipa igralništva in pojav interneta sta pripeljala do tega, da se posebnih iger na srečo vse bolj udeležujejo ženske, mladostniki in upokoјenci. Igralništvo je postalo bolj družbeno sprejemljivo in dostopno; internetno igralništvo pa je še posebej enostavno, saj nas od igranja loči le klik računalniške miške. Kompulzivne hazarderke najraje igrajo na igralne avtomate, v igralnicah se počutijo varno, razlog za igranje pa je umik iz resničnosti. Hazard je za njih način, da izklopijo razmišljanje in ohromijo čustva. Ob igranju občutijo večjo samovrednost in samozavest. Druga ranljiva skupina so mladoletniki, ki jim je vstop v igralnice prepovedan, a na internetu nihče ne more zares preveriti, koliko je igralec star, zato jih je od razvoja spletnega igralništva vedno več. Ti mladostniki so običajno nadpovprečno inteligentni in ekstrovertirani. Prenekateri imajo težave pri učenju, motnje, kot sta disleksija in hiperaktivnost, zato dosegajo slabše učne uspehe. Posledično se skušajo dokazati na drugih področjih – hazardu, in si tako pridobiti spoštovanje. Veliko pa je tudi takih, ki so izjemni matematiki in z odličnim spominom. Med kompulzivnimi igralci je tudi veliko upokoјencev, ki po prenehanju dela nekako ne najdejo smisla v rutiniranem vsakdanu. Igrajo, da bi si zapolnili dolgočasne dneve. Večina jih je že brez partnerjev, z odseljenimi otroki in z vedno manj prijatelji, zaradi česar se počutijo osamljene in nezadostne. Zaradi pogostih bolezni ter manjše fizične pripravljenosti ne morejo opravljati več istih aktivnosti kot v mlajših letih in so igre na srečo »odličen« način prostega časa. To je najbolj ranljiva skupina patoloških igralcev, saj imajo zelo omejena finančna sredstva in težko nadomestijo finančne izgube (Heineman 2008).

7.2 VZROKI ZA HAZARDIRANJE IN DEJAVNIKI TVEGANJA

Da bi posameznik zadovoljil svoje nepotešene psihološke potrebe – po ljubezni, pripadnosti, sprejetosti, prijateljstvu, uspehu, moči, zabavi – poskuša vedno nove zunanje oblike zadovoljitve v upanju, da mu bodo prinesle dobro počutje. Tako je tudi

pri igrah na srečo; ljudje igrajo, ker si s tem obetajo uresničitev teh potreb (Podgornik 2009). Večina patoloških igralcev izhaja iz hladnih in neusklajenih družin, ki jim niso nudile bližine in varnosti. Zaradi tega so se počutili neljubljene, nesprejete in osamljene. Očeta navajajo kot čustveno odtujenega in kot starša, na katerega se niso mogli zanesti. Opisujejo jih tudi kot deloholike in pogosto odsotne z doma. Kompulzivni hazarderji tako z igranjem skušajo pridobiti pozornost očeta ali pa mu dokazati, da so lahko enako uspešni kot on, in to v krajšem času z »metanjem kocke«. Nasprotno pa mame označijo kot pretirano čustvene, dušeče s svojo ljubeznijo, skrbne ali pa gospodovalne in s prevelikim vpletanjem v njihova življenja. V primarnih družinah odvisnikov sta po navadi denar in materializem pomembni vrednoti. Vzrok je tudi v ponavljanju vzorcev; odvisnosti v družini se namreč ponavljajo, tako je verjetnost, da bodo tudi otroci odvisni, veliko večja v družinah, kjer je odvisnost že prisotna, bodisi z igrami na srečo ali kakšno drugo odvisnostjo. Zanimivo je, da gre pri ženskah hazarderkah redkokdaj za igro kot odziv na travmo iz otroštva. Pri njih je glavni vzrok umik iz vsakdanjega življenja. Na splošno pa bi lahko rekli, da je disfunkcionalna družina eden od temeljnih vzrokov za zasvojenost s hazardom. Dostikrat pa se vzrok skriva v prošnji po sprejetosti in naklonjenosti v širši družbi, saj hazarderji mislijo, da bodo občudovani zaradi svojega »poguma« pri tveganju (Heineman 2008).

Jaklič s kolegi dejavnike tveganja razdeli na notranje in zunanje. Za notranje dejavnike opredelijo tiste, ki so odvisni od posameznika. Razdelijo jih na štiri kategorije, in sicer:

- Mentalne dejavnike. Pod to kategorijo spada določen način prepričanja, ki ga imajo posamezniki; to je praznoverje, povezano z zmagovanjem, iluzija kontrole, prepričanost o nepremagljivosti ipd. Prav prepričanje ima zelo pomembno vlogo pri zasvojenosti z igralništvom, veliko bolj kot pri katerikoli drugi odvisnosti.
- Čustvene dejavnike. Sem spadajo določene osebnostne lastnosti posameznika, kot sta nizka samozavest in socialna osamljenost.

- Biološki dejavniki. Določena biološka stanja, kot je pomanjkljivo nadzorovanje impulzov ali pretirana senzibilnost, povečajo verjetnost disfunkcionalnega vedenja.
- Socialni dejavniki. Sem spadajo dejavniki socializacije, kjer otroci prevzemajo prepričanja in vedenja odraslih. Če odraščajo v okolju, kjer je odnos do igralnštva pozitivno naravnan, je večja možnost, da se naučijo potencialno problematičnih vedenj. Z napačno socializacijo lahko pride tudi do nezdravega načina reševanja konfliktov in negativnih čustev; to je z igranjem iger na srečo (Jaklič in drugi 2008, 183–184).

Zunanji dejavniki pa so tisti, ki niso odvisni od posameznika, temveč od stopnje izpostavljenosti igralništvu. Med najpomembnejše spadajo dostopnost iger na srečo ter intenzivnost trženja iger na srečo. Torej bolj ko je igralništvo razširjeno in oglaševano, večja je verjetnost, da bodo ljudje postali patološki igralci (Jaklič in drugi 2008). Ena izmed pomembnih zunanjih komponent je tudi kultura določenega področja. To lahko podkrepimo s primerom Italije, kjer so južnjaki v primerjavi s severnimi Italijani veliko bolj podvrženi in navajeni iger na srečo (Paljk 2001). Tudi Besednjakova izpostavi, da nekateri avtorji ugotavljajo korelacijo med rituali, simboli, pomeni ter vrednotami nekega okolja in percepcijo igralništva (Besednjak 2009a, 39).

Ena izmed skupin, kjer obstaja velika stopnja tveganja za zasvojenost s hazardom, so zaposleni v igralništvu. Čeprav je to nekoliko absurdno, saj so dnevno izpostavljeni posledicam prekomernega igranja, je število zasvojenih med zaposlenimi relativno visoko. Eden izmed vzrokov se skriva v tem, da na neki način občudujejo igralce, sploh tiste močne, in njihov lagodni način življenja. Privabi jih tudi možnost »lahko« zasluženega denarja, saj so neprestano izpostavljeni frekventnim izplačilom. Tako kot na igralce tudi na njih vpliva specifični videz igralnic (posebni barvni, zvočni in svetlobni efekti, frekvenca izplačil, bonusi), ki so narejene tako, da človeka vzburi, mu povišajo srčni utrip in pritegnejo k igri. Tudi zaposleni v teh ustanovah ne morejo biti imuni proti tem efektom, čeprav nekateri poudarjajo tudi možen nasprotni učinek. Ker so

neprestano v takem okolju, lahko razvijejo toleranco za te posebne efekte. Vzroki so tudi v neprijaznih urnikih, pogostih nočnih izmenah, majhni možnosti napredovanja; vse to lahko pripelje do negativnih čustev in oddaljenosti z družino (Besednjak 2009a).

Besednjakova je izvedla raziskavo na področju Nove Gorice med zaposlenimi v igralništvu, srednjim menedžmentom v igralništvu ter terapevti, ki obravnavajo zasvojenost s hazardom. Raziskava je med drugim ugotavljala, kakšen vpliv ima delo v igralniški industriji na zaposlene v tej branži in s tem povezane zasvojenosti. Z dobljenimi rezultati ugotovi, da obstaja neka pozitivna povezava med zasvojenostjo in delavci v igralniškem okolju na anketiranem vzorcu, a te ugotovitve ni možno posplošiti na celotno populacijo igralniških delavcev. Vsi sodelujoči so namreč bolj izpostavili druge – socialne, individualne in genetske – dejavnike tveganja (Besednjak 2009a). Kljub temu nekateri podatki, ki jih je pridobila, govorijo sami zase. Tako je 58,2 % respondentov navedlo, da je pri sodelavcih že opazilo težave, povezane z igranjem na srečo. 33,8 % anketiranih zaposlenih pa je navedlo, da so v zadnjem letu igrali bodisi v igralnici bodisi v igralnem salonu (Besednjak 2009a, 76–77). Stanje dobro opiše tudi izjava enega izmed intervjuvancev; pove, da lahko nekdanje sodelavce najde v vsaki novogoriški igralnici in v vseh igralnih salonih ob vsaki uri dneva. Slikovito doda, da je to krog, ki se ves čas vrti (Besednjak 2009a, 106).

7.3 POSLEDICE ZASVOJENOSTI

O posledicah prekomernega igranja in s tem povezanimi družbenimi stroški sem pisala že v petem poglavju, tako da se bom tu osredotočila le na negativne posledice, ki jih prinaša posamezniku na osebni ravni. Kot prve lahko izpostavimo finančne propade zasvojencev, saj so le-ti skoraj neizogibni. Hazarder si nakoplje toliko zakonitih in nezakonitih dolgov, da naposled ostane brez nepremičnin, avtomobilov, pohištva in vsega vrednega, kar premore. Tako sebe kot družino pripelje do revščine, saj je stiska dostikrat tako huda, da nimajo niti hrane niti oblačil. Finančne težave pa nastopijo tudi zaradi potencialne brezposelnosti, saj so zasvojenci pogosto odsotni z delovnega mesta in so neproduktivni, kar pripelje do izgube zaposlitve. Večina se jih po pomoč obrne

še le takrat, ko so finančno že čisto na dnu in ne vidijo izhoda. Posledice se kažejo tudi na zdravstvenem stanju igralca. Igra jih tako preokupira, da zanemarijo fizične probleme in znake, ki kažejo, da je z njimi nekaj narobe. Dostikrat tako obnašanje zato lahko vodi tudi v smrt. Ker so neprestano pod stresom, so bolj dovzetni za različne bolezni. Najbolj pogoste zdravstvene težave, s katerim se srečujejo, so: visok krvni pritisk, želodčne rane, glavoboli, bolečine v hrbtenici, črevesni problemi in resne težave s srcem. Nadalje se spopadajo s psihičnimi posledicami, saj vso svojo duševnost posvečajo igranju in zadovoljevanju potrebe po igri. Vse misli se vrtijo le okoli tega. Posledično jim začne pešati spomin, koncentracija in mentalne sposobnosti. Spremenijo se tudi čustveno, saj zasvojenost prinaša le negativne in boleče občutke, zaduši pa vse pozitivno na čutnem področju odvisnika. To vodi v izolirane, osamljene, s krivdo obremenjene in depresivne ljudi. Vse to čustveno pustošenje in pritiski lahko pripeljejo do najbolj črnega scenarija, samomora ali poskusa samomora (Heineman 2008). Rozmanova navaja, da več kot 20 % hazarderjev naredi ali pa resno poskuša narediti samomor (Rozman 2007, 185).

Zaradi teh posledic, poleg patološkega igralca, najbolj trpi njegova družina. Poleg finančnega pomakanja so deležni tudi čustvenega deficita. Edina ljubezen v življenju hazarderja je igra in za družino ni prostora. Hazarderji so do otrok in partnerjev hladni, ne nudijo jim ne fizične ne psihične opore. To so starši, na katere se otroci ne morejo zanesti ali od njih dobiti prepotrebne starševske topline. Ne zanimajo se za razvoj svojih otrok, učni uspeh oziroma težav ali za zdravstveno stanje otrok. Pogosto so odsotni z doma, ne udeležujejo se družinskih zabav, izletov ali počitnic. Odsotnost z doma je lahko tudi posledica prestajanja zapornih kazni zaradi kriminalnih dejanj ali pa zato, ker se skrivajo zaradi dolgov. Tudi ko so doma, vladajo prepiri in hladno vzdušje. V primeru hazarderk, ki so mame, so pogosti primeri, da jih igra tako prevzame, da pustijo majhne otroke več ur ali celo dni brez nadzora. Poleg otrok, ki občutijo čustveno praznino, so tudi partnerji oropani čustvene in fizične bližine, prav tako se oddaljita v spolnosti. Razlog je konstantna napetost med partnerjem, kot tudi to, da hazarder spolnih potreb sploh ne občuti. Ko izgublja, je tako depresiven, da na spolnost

niti ne pomisli, ko zmaguje, doživlja vrhunec vzhičenosti in spolnosti ne potrebuje (Heineman 2008).

Med igranjem na srečo, ko zasvojeni pričakuje, na kateri številki se bo ustavila kocka ali kroglica, oziroma katere karte se bodo razkrile, je zaradi tveganosti svojega početja prežet z endorfini ter stresnimi hormoni in je v stanju zožene zavesti, saj vso pozornost usmerja le v kocko. Nekateri opisujejo, da jih to pričakovanje seksualno vzburi in da je občutek, ko dobi 'tvoja' karta, podoben orgazmu (Rozman 2007, 186).

7.4 ZDRAVLJENJE

Zdravljenje zasvojenosti s posebnimi igrami na srečo je težka in trnova pot, tako kot pri vseh vrstah zasvojenosti. Zdravljenje je uspešno le v primeru, ko igralec doživi dno in se odloči za drugačno, bolj polno življenje. Pri tem je pomembno, da se zaveda, da niso finančne težave edine, ki jih mora rešiti. Za uspeh je temeljno spoznanje, da mora razrešiti in razčistiti tudi moralne in čustvene dolgove (Rozman 2007).

Rozmanova razlaga, da se kockarji ne morejo pozdraviti sami, saj sta zanikanje in potvarjanje realnosti pri tej bolezni tako hudi, da se ne morejo več zanesti na svojo presojo realnosti. Terapija mora potekati s pomočjo terapevta ali v skupinah, ki se dobro spoznajo na problematiko zasvojenosti s hazardom. To so okrevajoči hazarderji ali njihovi svojci (Rozman 2007, 190). Tudi psihiater Spazzapan izpostavi, da je prav terapija v skupinah, ki so podpirajočega značaja, najbolj uspešna (Spazzapan 2009, 7). V svetu in pri nas so najbolj znana skupina za samopomoč zasvojenim Anonimni hazarderji. Pravijo, da so skupnost moških in žensk, ki si delijo izkušnje, moč in upanje, da bi rešili svojo skupno težavo in pomagali drugim, da bi okrevali od obsedenosti z igrami na srečo. Njihov glavni namen je, da prenehajo igrati na srečo in da pomagajo drugim neobvladljivim hazarderjem, da dosežejo vzdržnost (Anonimni hazarderji 2016).

Čeprav je zasvojenost z igrami na srečo mednarodno kvalificirana kot bolezen, zavarovalnice tega ne priznavajo in tudi ne financirajo terapij. Pri nas je edini javni zavod, ki nudi pomoč zasvojenim, Zdravstveni dom Nova Gorica. Delujejo v sklopu ambulanse za zdravljenje odvisnosti; terapevti, ki nudijo pomoč zasvojenim z igrami na srečo, dejansko delujejo v programih za zdravljenje odvisnosti od nedovoljenih drog. Njihovi strokovnjaki opozarjajo, da bi morala ambulanta delovati samostojno in še širše, treba se je še bolj poglobiti in dodatno raziskati problematiko igralništva ter se povezati z mednarodnimi strokovnjaki. Ker dejavnost ne financira ZZZS (Zavod za zdravstveno zavarovanje Slovenije), bi sredstva pridobivali iz proračunskih sredstev lokalnih skupnosti, iz sponzorskih prispevkov prirediteljev iger na srečo ter iz naslova financiranja znanstvenoraziskovalnega dela v okviru evropskih projektov (ZD Nova Gorica 2016).

7.5 PREVENTIVA

Slovenski avtorji raziskav s področja igralništva podajo kar nekaj priporočil, povezanih z omejevanjem problematičnega igranja. Jaklič s kolegi kot prvi predlog poda to, da je treba omejiti oziroma celo zmanjšati število igralnih salonov, saj bodo v prihodnosti, zaradi domače usmerjenega igralništva, prispevali največji delež k razmahu problematičnega igranja (Jaklič in drugi 2008, 148–149). Nadalje predlagajo možnost prepovedi vstopa na zahtevo svojcev ali institucij, kot so sodišče in ustanove za zdravljenje odvisnikov. Naslednji predlagani ukrep je prepoved igranja igralniškimi delavcem v vseh igralnicah in igralnih salonih na slovenskem ozemlju zaradi njihove izpostavljenosti tveganju z zasvojenostjo. Predlogi se razvijajo še v smeri ustanovitve posebnega sklada oziroma fundacije za odgovorno igranje. Fundacija bi financirala raziskave s področja igralništva, programe obveščanja in izobraževanja, preventivne programe ter organizacije in skupine za pomoč zasvojencem in njihovim svojcem. Kot smiselno vidijo tudi uvedbo vstopnin (Jaklič in drugi 2008, 158–161). Macurjeva s kolegi pride do istih zaključkov, podajo pa še nekaj smotrnih predlogov. Sklenejo, da bi bilo potrebno preventivno ozaveščanje o nevarnostih iger na srečo že v osnovnih in srednjih šolah, nadalje pa tudi povsod, kjer se takšna odvisnost pojavlja (lokalne

skupnosti, igralnice, mladinski klubi itd.). Pomembno priporočilo je predlog o brezplačnem zdravljenju odvisnosti od iger na srečo za vse odvisnike in terapije za družinske člane. Financiralo naj bi se iz naslova obveznega zdravstvenega zavarovanja in sofinanciralo s strani prirediteljev iger na srečo. Kot potrebno pa navedejo tudi izvedbo nacionalne študije o odvisnosti od iger na srečo, na podlagi že uveljavljenih mednarodnih in slovenskih študij. Poleg družboslovcev bi bilo v izvedbo raziskave treba vključiti ostale raziskovalce s tega področja (Macur in drugi 2008, 173–179).

Besednjakova opozori na možnost dopolnilnih ukrepov na področju odgovornega igralništva po vzoru ZDA in Kanade, ki igre na srečo ponujajo na tako imenovanih odgovornih igralnih avtomatih. Na tovrstnih avtomatih je upočasnjena hitrost igre, kar pripelje do boljše refleksivnosti igralca in percepcije za čas. Na ekranih avtomatov je nastavljena digitalna ura in tako lahko igralec v vsakem trenutku vidi, koliko je pravzaprav ura. Igralec si lahko tudi časovno omeji igranje. Predvidi, koliko časa bi namenil določeni igri, po predvidenem času pa mu avtomat avtomatsko izplača preostali denar in ne dovoli nadaljevanja igre. Odpravljen je tudi klasični zapis vrednosti denarja, ki ga namenimo igri, v kredite. Ko igralec namreč vstavi denar v za to predvideno režo, se mu vrednost denarja avtomatično pretvori v število kreditov, ki jih lahko zaigra z vstavljenimi vsoto denarja. S tem igralec izgubi občutek, da z vsakim novim pritiskom na tipko avtomata izgublja denar. Namesto denarja tako izgublja kredite. Večja sprememba na takih avtomatih pa je odprava zvočnih efektov, ki so jih raziskovalci označili za pomemben spodbujevalec prekomernega igranja. Kot korak k preventivi v Kanadi uporabljajo sistem sledenja igralcev, ki deluje podobno kot princip kartic zvestobe. Gost od igralnice dobi poseben medij, ki je po navadi pametna kartica ali USB-ključ in vsebuje identifikacijsko številko igralca. Ta potem ta medij vstavi v avtomat, ki prepozna identifikacijsko številko in nato hrani vse podrobnosti o igralcu. Zbirajo podatke o zapravljenem času in denarju igralca, višino zapravljenega in pridobljenega denarja, na katerih avtomatih igra, dolžino posamezne igre. V praksi so sistem sledenja nadgradili za omogočanje nadzora nad igralci in s tem zmanjšanje odvisnosti od igralniških storitev. Brez medija, ki ga vstavijo v avtomat, igranje sploh ni mogoče. Prav tako morajo igralci določiti za vsak dan, teden ali mesec vnaprej, koliko

časa in denarja so pripravljeni odšteti za igranje. Ko se predvideni čas in denar izteče, igre ne more več nadaljevati. To je dober način samonadzora igralcev, ki zmanjšuje dejavnike tveganja za razvoj zasvojenosti. Tudi v Sloveniji je uveljavljen sistem sledenja igralcev, vendar ga pri nas koncesionarji uporabljajo zgolj za marketinške prijeme in sisteme nagrajevanja določenih gostov (Besednjak 2009b, 9–11).

8 EMPIRIČNI DEL

Pri empiričnem delu diplomskega dela sem uporabila kvalitativno metodo poglobljenega intervjuja. V navezavi s sekundarnimi podatki, ki sem jih pridobila, sem z metodo individualnega intervjuja želela pridobljene podatke preveriti skozi zgodbo igralca posebnih iger na srečo in še bolj utemeljiti raziskovalna vprašanja: *Kakšen vpliv ima igralniška dejavnost na posameznika in družbo? Kakšne so posledice zasvojenosti s posebnimi igrami na srečo na posameznika in kako se te posledice kažejo tudi na ostalih družbenih področjih?* Glede na predelano literaturo in raziskovalno vprašanje sem sestavila načrt intervjuja in ga razdelila na tri tematske bloke:

- osnovni podatki igralca (starost, izobrazba, zaposlitev, bivališče, način življenja, hobiji ...),
- vzroki za hazardiranje in kakšne občutke vzbuja hazardiranje na igralca,
- posledice in vpliv igralništva na igralca.

S sogovornikom sva opravila polstrukturirani intervju, ki na željo intervjuvanca ni bil posnet, temveč sem si odgovore zapisovala in jih nato po spominu tudi v celoti pretipkala. Glede snemanja je bil zelo občutljiv in je poudarjal, da ne želi, da bi ga kdo spoznal po glasu, ali pa, da bi se kje izpostavljalo njegovo ime v povezavi s hazardom. V sodelovanje je privolil zgolj zato, ker sva se spoznala med mojim študentskim delom v igralnem salonu, ki ga je obiskoval, takrat pa sva vzpostavila nekakšen prijateljski odnos. Želel je ostati popolnoma anonimen, zato lahko glede osebnih podatkov povem le, da je sogovornik, s katerim sem izvedla intervju, moškega spola, rojen leta 1957 in ima dokončano srednješolsko izobrazbo. Prihaja iz Kranja. V nadaljevanju predstavljam ključne ugotovitve po tematskih blokih.

8.1 OSNOVNI PODATKI IGRALCA

- Moški, star 59 let.
- Redno zaposlen v gradbenem podjetju.

- Prebiva v samskem domu.
- Je brez partnerice in brez otrok.
- Je brez prijateljev.
- Nima posebnih hobijev, skoraj ves prosti čas preživi v lokalnem kazinoju.
- Je vsakodnevni obiskovalec lokalnega kazinoja.
- Celoten dohodek porabi za igre na srečo, včasih si mora denar za to tudi izposojati, da preživi mesec.
- Igra že od zgodnje mladosti, najprej samo s prijatelji poker za denar, ko je bila odpravljena restrikcija vstopa Jugoslovanov v igralnice, pa začne obiskovati igralnice.
- Tako približno že 43 let igra igre na srečo; vmes imel triletno pavzo, toda kasneje ponovno začel (zaradi bolniške, ker mu je bilo dolgčas).

Tako lahko ugotovimo, da gre za osebo, ki ima nizek družbeni status in živi življenje povprečnega delavca. Iz meseca v mesec se zaradi igranja komaj finančno prebija, igralniška »razvada« ga dostikrat pahne v dolgove. Nima nobene perspektive ali cilja, saj sta njegovo življenje in prosti čas že od rane mladosti prežeta s posebnimi igrami na srečo. Igralništvo je zanj način življenja, in ne samo način preživljanja prostega časa. Glede na tipologijo igralcev Heinemanove (2008), ga lahko uvrstimo med kompulzivne igralce, saj se je pri njem začetno igranje iz zabave s prijatelji prelevilo v stalno preokupacijo s tovrstno dejavnostjo, ki traja že več kot pol življenja intervjuvanca. Kot navaja Tumpejeva (2001) pri definiciji patološkega igranja, tudi sama na primeru izprašanca ugotavljam, da hazard obvladuje njegov vsakdan in škodi njegovim socialnim stikom, materialnemu stanju, osebnostni rasti in produktivnosti, vrednotam in tudi delovnim obveznostim, saj med drugim izpostavi zadovoljstvo, ko ne dela (»Ja dobro sem, dobro, posebej sedaj, ko je par dni že padal dež in sem bil zato prost službe.«).

8. 2 VZROKI ZA HAZARDIRANJE IN OBČUTKI, KI MU JIH HAZARDIRANJE VZBUJA

- Kot glavni razlog navaja dolgčas, nima prijateljev in družine, tako dolgčas preganja v igralnicah.
- Svet igralnic opisuje kot sanjski svet, kjer vlada brezčasnost in se vedno nekaj dogaja, tako pozabi na osamljenost.
- V kazino hodi tudi zaradi denarja, upa na zaslužek; včasih sanja o zaslužku (»Parkrat sem dosti dobil in te to prevzame, saj je to lahko zaslužen keš. No, z vsakim obiskom kazinoja pa začneš zgubljati. Ko začneš izgubljati, še vedno hodiš v kazino, da bi si ta denar pridobil nazaj ... In tako je to začaran krog, ki ga je težko prekiniti. Potem spet zadeneš in igraš naprej z željo zadeti še več, nato pa izgubljaš in vlagaš še več denarja, da bi izgubljen denar povrnil ...«).
- Poudarja predvsem občutek brezskrbnosti (»Ja, prinaša mi predvsem občutek brezskrbnosti, ko sem v igralnici, ne mislim na čas in se ne počutim osamljenega. Tako sem na primer tudi danes ponoči ostal v igralnici celo noč, do 7. zjutraj.«).
- Zase ne meni, da je zasvojen z igralništvom.
- Zanj denar v igralnici izgubi dejansko vrednost.
- Po izgubi ima slabo vest.
- Ima občutek, da mora z igro čim prej nadomestiti izgubo.
- Dobitek v njem sproži impulz, da mora igrati še naprej, in to za še več denarja.
- Dogaja se mu, da za igre na srečo nameni več časa, kot je načrtoval.
- Srečo ob dobitku proslavlja tako, da nadaljuje igro.

Kompulzivno igranje se je pri intervjuvancu razvilo predvsem zaradi čustvenih dejavnikov, saj gre za izredno socialno osamljenega posameznika, brez družine in pristnih prijateljev. Z igranjem iger na srečo skuša doseči dobro počutje in zadovoljiti potrebe po pripadnosti, ljubezni in prijateljstvu. Predvidevam, da je pri njem rekreativno igranje prešlo v kompulzivno tudi zaradi potlačene bolečine in neizpolnjenih ciljev, ki so posledica balkanske vojne v devetdesetih (»... toda vojna je vse uničila.«). Izpostavi, da igra tudi zaradi denarja in želje po dobitku, a skozi celoten

pogovor kot vzrok za obiskovanje igralnega salona izpostavlja dolgčas. Igranje je pobeg iz vsakdanje realnosti. Vzrok za pogosto hazardiranje je pri intervjuvancu tudi dostopnost lokalnega igralnega salona, saj je, kot pravi, »zelo blizu, kar je fino, ker nimam izpita za avto«. Tudi glede na občutke, ki mu jih vzbuja hazardiranje, ugotavljam, da gre za odvisnost od hazarda, saj opiše vse temeljne značilnosti zasvojenosti. Kot pri vsaki zasvojenosti se tudi pri njem pojavljajo občutki krivde po izgubi denarja. Govori o stanju tolerance, saj igri nameni več časa, kot želi, prav tako denarja; igro nadaljuje v primeru zmage in izgube. Opisuje začaran krog, ko mora igrati vedno dlje z večjimi finančnimi vložki, in impulze, ki se jim ne more upreti. S tem se kaže tudi kompulzivnost, ki je ena od temeljnih značilnosti vseh zasvojenosti. Zasvojenci se običajno nimajo za odvisne od neke snovi ali vedenja in tako meni tudi moj intervjuvanec (»zase nimam občutka, da ne bi mogel brez tega živeti«; »mislim, da nisem čisto zares zasvojen«). Ne nazadnje pa skozi debato ugotavljam, da se pri intervjuvancu pojavlja abstinenčna kriza, saj igralni salon obiskuje vsakodnevno, ne more prenehati igrati ter o igri razmišlja in sanjari, tudi ko ni v stiku z igralniško dejavnostjo.

8. 3 POSLEDICE IN VPLIV IGRALNIŠTVA NA IGRALCA

- Tam spoznal nove prijatelje in znance, skupaj se dobivajo v igralnicah.
- Zaradi iger na srečo ostal brez lastne nepremičnine.
- Neizpolnjene želje o potovanjih.
- Prizna, da je hazarderstvo verjetno vplivalo na njegov samski stan.
- Finančno »stiskanje« iz meseca v mesec; posojanje denarja.
- Celoten dohodek namenja hazardiranju.
- Vplivanje na celotno življenjsko pot (»Ja, verjetno bi se marsikaj drugače obrnilo ...«).
- Omenja tudi pozitivne posledice, toda pravi, da je nanj vplivalo predvsem negativno (»Jah, vsekakor bi rekel, da negativno ... Marsikaj bi si lahko privoščil, če ne bi gemblal, kot pa sedaj, ko sem gambler.«).

- Nezmožnost trezne presoje o škodljivosti iger na srečo (»Na koncu sem izgubil vse, tako da imam kar slabo vest danes. Sedaj se zavedam, da to ni bilo prav, ampak sploh ne znam opisati, kako se takrat v tem trenutku počutiš, enostavno moraš igrati naprej.«).

Pozitiven vpliv igralništva na obravnavanega igralca lahko vidimo v tem, da je skozi obiskovanje igralnic spoznal nove prijatelje ter da se v posebnem ambientu počuti domače in sprejeto. Tam lahko prežene dolgčas, ki ga tako zelo obremenjuje. Gledano širše, pa je lahko prav hazard tisti, ki ga v prvi vrsti omejuje pri navezovanju zdravih socialnih stikov in pri produktivnem prostem času. Heinemanova (2008) namreč navaja, da zasvojenost prinaša posamezniku le negativne emocije, ki zatrejo vse pozitivno pri psihičnem stanju odvisnika. To pa pripelje do izoliranih, osamljenih in depresivnih posameznikov. Tako lahko sklepam, da so prav igre na srečo posledica njegove osamljenosti in so prej kot pozitiven vpliv na igralca vzrok za njegov skopi socialni kapital in samski stan. Hazarder ima namreč v svojem srcu prostor le za eno veliko ljubezen, in to so igre na srečo. Poleg negativnih posledic na področju čustvovanja mu je igralništvo prineslo finančne težave. Ker celoten dohodek namenja igram, si mora za preživetje izposojati denar in dela na črno. Ostal je brez nepremičnine in ima minimalni bivanjski standard, saj življenje v samskem domu več kot to ne more ponuditi. Zaradi finančnega pomanjkanja si ni mogel ustvariti nekaterih čisto nezahtevnih želja. Glede na to ugotavljam, da mu igre na srečo nudijo le majhno mero užitka in da gre bolj za nesrečne občutke. Igre na srečo mu omogočajo neko individualno anomijo in tako posledično ovirajo njegovo ustvarjalnost, kritičnost in osebnostno rast.

8. 4 UTEMELJITEV RAZISKOVALNEGA VPRAŠANJA

Igralništvo in posebne igre na srečo, ki jih tovrstna dejavnost ponuja, so lahko vir zabave in sproščujoč način preživljanja prostega časa. Seveda, če se zanje odločamo občasno in v okvirih svojih finančnih zmožnosti. Zaradi specifik in privlačnosti posebnih iger na srečo pa se lahko te meje kaj kmalu presežejo. Igralniške storitve se namreč

ponujajo v posebnih ambientih in na posebnih igralnih avtomatih, ki na posameznika delujejo predvsem stimulatивно in spodbujajo k igri. Igranje v posamezniku vzbuja nadvse prijetne občutke zaradi adrenalina, ki ga doživlja ob tveganju in stavi. Mamljiv pa je tudi lažni občutek lahkega in hitrega zaslužka. Vse to lahko hitro pripelje do obsesije – odvisnosti. Ko se prostočasno igranje sprevrže v problematično igranje, lahko govorimo o zasvojenosti s posebnimi igrami na srečo in ima predvsem negativne posledice na posameznika, tako kot vsaka druga zasvojenost. Negativni vplivi se v prvi vrsti odražajo v fizičnem in psihičnem stanju zasvojenca, nato v zasvojenčevi družini, širše gledano pa tudi v celotni družbi. Življenje hazarderja je v celoti podrejeno igralniški razvadi in naposled ostane le senca samega sebe. Postane nezaupljiv, nedružaben in hladen. Ne opazi okolja, v katerem živi, njegovih vrednot in pozitivnih plati življenja, nima ciljev ali nekega smotra, v življenju takega posameznika šteje le igra. Dostikrat so popolnoma nesposobni za racionalno razmišljanje in izgubijo moralni kompas. Takšen človek težko vzpostavi in obdrži družabne stike, poleg tega pa težko komunicira, zato zasvojenost s hazardom vodi v izolirane in osamljene posameznike. Zares pristen odnos so zmožni vzdrževati le z avtomati, zato so to izredno duhovno revni in čustveno nedostopni ljudje. Glavna in neizogibna posledica zasvojenosti pa je finančni propad, saj hazarderji vse svoje dohodke in prihranke namenjajo igram. Ko zaigrajo ta denar, so na vrsti bančna posojila in kreditne kartice, nazadnje pa si denar začnejo še izposojati; vse to pripelje do konstantnih dolgov. Dostikrat se iskanje dodatnih finančnih sredstev konča tudi s tatvinami in ostalimi kriminalnimi dejanji. Finančna stiska se še dodatno poveča, če zasvojenec izgubi službo, kar pa je zelo pogosta posledica. Hazarderji so namreč pogosto odsotni z delovnega mesta, pa tudi ko so v službi, so običajno neproduktivni, saj so vse njihove misli usmerjene drugam. Delodajalci to seveda kmalu opazijo. Vse to pri zasvojencu povzroča stres in nemirnost, zato se poleg zasvojenosti, ki je bolezen, srečujejo z ostalimi zdravstvenimi težavami. Najbolj pogoste bolezni, ki jih doletijo, so težave s pritiskom, migrene, srčne in želodčne težave, psihične bolezni in ostale bolezni, povezane s stresom. Naštete negativne posledice včasih povzročijo tako hudo stisko, da odvisniki ne vidijo več izhoda in končajo življenje s samomorom. Petina vseh zasvojenih naj bi naredila ali poskušala narediti samomor.

Zasvojenost pa poleg posameznika hudo prizadene njegovo družino. Poleg finančnega primanjkljaja so njihovi otroci in partnerji oropani čustvene bližine, ljubezni, naklonjenosti in pozornosti. Edina ljubezen kockarja je kocka. Hazarder kot starš in partner pogori na celi črti, saj je neodgovoren, nezrel, pogosto odsoten z doma in kot tak zanemarja družino. Da bi zmanjšal trenja med družinskimi odnosi, pogosto laže, kar pa vodi v vedno nove konflikte. Neprestani prepiri in neizpolnjene obljube se pogosto končajo z ločitvijo.

Posledice zasvojenosti s hazardom pa so breme celotne družbe, saj zaradi negativnih vplivov igralnštva nastajajo določeni družbeni stroški. Ozko povedano so to stroški, povezani z zdravljenjem odvisnika in njegove družine, stroški kriminala (policija, sodišča, resocializacija), stroški razdora družin, proizvodni stroški, nastali zaradi neproduktivnosti zasvojencev in odsotnosti z delovnega mesta, ter stroški – z vsem tem povezani – socialnih transferjev. Poleg tega prinaša igralništvo v okolje, kjer je prisotno, tudi obremenitev infrastrukture, zmanjšano vrednost zemljišč in spreminjanje vrednot. Igralniška dejavnost prinaša družbi pozitivne posledice le v smislu finančnih prilivov, ki jih prinese predvsem s plačevanjem davkov in koncesij. Vsekakor bi rekla, da ima igralništvo predvsem negativen vpliv na posameznika in širšo družbo. Med rekreativnim in kompulzivnim igralcem je tanka linija, zato se velikokrat igranje posebnih iger na srečo sprevrže v zasvojenost, bolezen, ki pa ima negativen vpliv na posameznika in družbo, tako kot vsaka druga zasvojenost.

9 SKLEP

Igre na srečo obstajajo, skoraj odkar obstajajo civilizacije, zato bi lahko rekli, da so nedvomno del kulture in jih kot takih ni smiselno prepovedovati. Iz zgodovinskega pregleda razvoja iger na srečo ugotavljam, da so ljudje vedno našli način, da bi igrali igre na srečo, tudi v obdobjih, ko so bile prepovedane. Prohibicija igralništva bi bila verjetno vzrok za nastanek nelegalnih oblik prirejanja iger na srečo, zato to verjetno ni smiselno. Smiselno ter treba pa je posvetiti večjo pozornost igralniški dejavnosti, predvsem s strani države, in jo morda nekoliko omejiti. Prav dostopnost je namreč eden od dejavnikov tveganja za razvoj problematičnega igranja.

Država znotraj te dejavnosti opredeljuje cilje, kot je organiziranje iger v nadzorovanem okolju, da se pri tem zaščitijo mladoletniki in druge občutljive osebe pred škodljivimi vplivi čezmernega igranja iger na srečo ter da se varujejo udeleženci iger na srečo (ZIS, 1. čl.). Dejanski cilji v praksi pa se zdijo vse prej kot to. Država sicer podpira in zapoveduje odgovorno igralništvo, a so pri nas ukrepi znotraj tega zelo skopi, saj ponuja le možnost samoprepovedi. V poglavju 7.5 spoznamo še kar nekaj ukrepov, ki bi jih lahko vpeljali. Poleg tega država izvajanje odgovornega igralništva prelaga na koncesionarje, kar je vsekakor nesmiselno. Koncesionarji so lastniki kapitala, tako kot v vsaki drugi gospodarski dejavnosti, in njihov cilj je optimiziranje dohodka, zato verjetno nimajo za cilj doslednega izvajanja odgovornega igralništva in opozarjanja igralcev o možnih negativnih posledicah igranja v njihovih »obratih«. Še posebej velja to za igralne salone, ki so v popolni zasebni lasti. To je tako, kot da bi preprodajalci drog pri prodaji narkomana opozarjali na škodljivost pravkar kupljene substance. Nesmiselna je tudi dvojna vloga, ki jo ima država. Po eni strani je zakonodajalka in regulatorka igralniške dejavnosti, po drugi pa je lastnica igralnic in kot taka tudi sama ne more biti objektivna pri izvajanju odgovornega igralništva. Tudi opravičevanje igralniške dejavnosti in njene širitve s turističnim izgovorom je pretirano. Res je, da mora sodobni turizem poskrbeti predvsem za nepozabna doživetja, toda igralniška doživetja so popolnoma drugačna od tistih v naravi oziroma kulturi neke družbe. Tuji turisti pri izbiri destinacije vsekakor ne postavljajo igralniške ponudbe na prvo mesto, poleg tega pa

ima Slovenija čudovito naravo, ljudi, znamenitosti in kulturo, ki bi jih lahko tržili znotraj turistične ponudbe. Vse te lastnosti so za tuje goste še kako zanimive in privlačne.

Igralništvo kar lepo polni državno blagajno s plačevanjem davka od iger na srečo in koncesij. Poleg polnjena državnega proračuna so s strani igralniških dajatev financirane tudi humanitarne, invalidske in športne organizacije ter lokalne skupnosti. Vse to seveda prinaša pozitivne vplive, a avtorji poudarjajo, da takšen vpliv prinaša le tuje usmerjeno igralništvo. Statistični podatki nakazujejo, da je slovensko igralništvo tako, saj naj bi bilo več kot 90 % obiskovalcev igralniških objektov tujih gostov. Podrobnejši pregled pa pokaže, da k tako visokemu odstotku pripomorejo le obiskovalci goriških, kraških ter primorskih igralnic in igralnih salonov. Vzrok za to je dejstvo, da je v Italiji igralništvo dokaj omejeno, zato hodijo iskat srečo čez mejo. Drugje so te številke bistveno nižje, saj je po podatkih iz leta 2009 igralnica v naši prestolnici štela le 23 % turističnih igralcev, igralnica v srcu našega turizma, Bledu, pa 48 %. Številke tujih igralcev v igralnih salonih znotraj države pa so še bolj skrb vzbujajoče, saj dosegajo le med 1 in 20 % takih obiskovalcev (Ministrstvo za finance 2010). Takšni podatki nakazujejo, da bi bilo smiselno omejiti število koncesij, sploh med igralnimi saloni, saj glede na to, da jih v večini uporabljajo lokalni prebivalci, sklepam, da prinašajo le negativne učinke na družbo.

Patološki oziroma kompulzivni igralci, kockarji, gemblarji, hazarderji so sinovi/hčerke, bratje/sestre, starši, stari starši, sodelavci, sosedje vseh nas, so člani naše družbe, a jih težko prepoznamo. Predvsem pa so bolniki, saj je zasvojenost s posebnimi igrami na srečo bolezen, zato bi jim morali posvečati večjo pozornost, tako s strani države kot tudi medicinske stroke, medijev, ne nazadnje že s strani osnovnošolskih učiteljev. Hazard počasi, a vztrajno zasvojencu pride do njegovega bistva in prevzame njegovo celotno življenje, uniči družino, odtuji prijatelje, odvzame zaposlitev in zdravje. Tovrstni zasvojenci si zaslužijo posebno obravnavo tako kot zasvojenci z alkoholom ali drogami, predvsem pa se jim morata čim prej omogočiti brezplačno zdravljenje in rehabilitacija.

V prihodnosti lahko pričakujemo še večji razmah igralništva in posledično tudi več zasvojenih. K temu bo prispevalo predvsem vse bolj razširjeno spletno igralništvo, ki omogoča igranje skorajda kjerkoli, kadarkoli in komurkoli, potreben je le klik miške. Pri tem so najbolj na udaru mladi, predvsem mladoletni, ki jim je igranje v pravih igralnicah prepovedano, pri spletnih pa ta ukrep brez težav zaobidejo. Makarovič ugotavlja, da ima hujše probleme z igranjem 0, 14 % starejših od 55 let, medtem ko ima take probleme kar 1,68 % mladih do 30 let. Glede na posledice, ki jih prinaša zasvojenost s hazardom, si lahko predstavljamo, kako bo zaznamovana življenjska pot teh mladih, tudi v kasnejših letih (Makarovič 2009, 5). Vedno bolj razširjena zasvojenost z igralništvom že v mladosti bo tako tudi znatno vplivala na višino družbenih stroškov in povečala negativne vplive igralništva. Zato so preventivni ukrepi in večja pozornost tovrstni problematiki nujni. Zavedati se moramo, da se za igralniškim bliščem skrivajo zavožene eksistence.

10 LITERATURA

1. Anonimni hazarderji. 2016. *Anonimni hazarderji*. Dostopno prek: <http://www.anonimni-hazarderji.eu/Kdo%20smo.html> (20. maj 2016).
2. Besednjak, Tamara. 2009a. *Zaposleni v igralništvu: življenje in delo sredi igre*. Ljubljana: Založba Vega.
3. --- 2009b. Možne ovire za ustavitev »gemblanja«. *Vita: strokovna zdravstveno-vzgojna revija* 15 (71): 9–11.
4. Caillois, Roger. 1979. *Igre i ljudi*. Beograd: Nolit.
5. Čebašek Travnik, Zdenka. 1999. Zloraba in odvisnost od psihoaktivnih snovi. V *Psihiatrija*, ur. Martina Tomori in Slavko Zihlerl, 137–168. Ljubljana: Litterapicta Medicinska fakulteta.
6. Dobovšek, Bojan in Bojan Kurež. 2011. Množično igralništvo in kriminaliteta. *Revija za kriminalistiko in kriminologijo* 62 (2): 168–176.
7. Eadington R., William. 2001. Igralnice in turizem v 21. stoletju. *Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo* 25 (247): 729–732.
8. Gizycki, Jerzy in Gorny, A. 1972. *Človek in hazard*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
9. Glaser, Edvard in Marjana Glaser-Kraševac. 1995. Analgetiki, sedativi, uspavala, nevroleptiki, antidepresivi, trankvilizatorji in anabolski preparati, ki lahko privedejo do odvisnosti. V *Odvisnost – družbeni problem včeraj, danes, jutri: zbornik razprav*, ur. Igor Rogl, 163–191. Maribor: Založba Obzorja.
10. Gradišnik, Branko. 1993. *Igre volčje in ovčje*. Ljubljana: DZS.
11. Heineman, Mary. 2008. *Ko zaigraš še zadnjo srajco: napotki za odvisne od iger na srečo in njihove svojce*. Ljubljana: Šola retorike d. o. o.
12. Jaklič, Marko, Hugo Zagoršek in Jelena Zorić. 2008. *Analiza in usmeritve glede primerne obsega ponudbe klasičnih in posebnih iger na srečo v Sloveniji*. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
13. Klavara, Mitja, Mladen Klavara in Iztok Tomšič. 1995. Ilegalni promet z drogami. V *Odvisnost – družbeni problem včeraj, danes, jutri: zbornik razprav*, ur. Igor Rogl, 25–57. Maribor: Založba Obzorja.

14. Luin, Dušan. 1998. Igralniški turizem. V *Management v turizmu 2*, ur. Benčič Margareta, Florjančič Jože in Jesenko Jože, 91–123. Kranj: Založba Moderna organizacija.
15. Luin, Dušan in Boris Nemec. 2001. Slovenija – Alpeadrialand.com, prihodnost turizma, igralništva in zabave. *Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo* 25 (247): 733–736.
16. Macur, Mirna, Matej Makarovič, Borut Rončević, Urban Vehovar in Klavdija Zorec. 2008. *Družbeni stroški igralništva v Sloveniji*. Nova Gorica: Fakulteta za uporabne družbene študije.
17. Makarovič, Matej. 2009. Za večino neškodljiv vir zabave. *Vita: strokovna zdravstveno-vzgojna revija* 15 (71): 3–5.
18. Marn, Urša. 2007. Pretirani optimizem?. *Mladina*, 5. september. Dostopno prek: http://www.mladina.si/95465/slo--igralnistvo-ursa_marn/?utm_source=tednik%2F200735%2Fclanek%2Fslo--igralnistvo-ursa_marn%2F&utm_medium=web&utm_campaign=oldLink (26. april 2016).
19. Mihelič, Darja. 1993. *Hazard*. Koper: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko.
20. Milčinski, Lev, Martina Tomori in Franc Hočvar. 1986. *Droge v svetu in pri nas*. Ljubljana: Delavska enotnost.
21. Ministrstvo za finance. 2010. *Strategija razvoja iger na srečo v Sloveniji*. Dostopno prek: http://www.fu.gov.si/fileadmin/Internet/Drugo/Posebna_podrocja/Igre_na_sreco/Opis/Strategija_razvoja_iger_na_sreco_v_Sloveniji.pdf (10. april 2016).
22. --- 2012. *Urad RS za nadzor prirejanja iger na srečo se z novim letom ukine*. Dostopno prek: http://www.arhiv.unpis.gov.si/fileadmin/unpis.gov.si/pageuploads/sporocila/DURS-Obvescanje_javnosti_-_prenos_nalog_iz_UNPIS-a-dec2012__2_.pdf (16. april 2016).
23. --- 2015. *Prepoved udeležbe pri igrah na srečo – samoprepoved*. Dostopno prek: http://www.fu.gov.si/fileadmin/Internet/Nadzor/Podrocja/Nadzor_iger_na_sreco/Vprasanja_in_odgovori/Vprasanja_in_odgovori_1_izdaja_Samoprepovedi.pdf (17. april 2016).

24. --- 2016. *Zbirni podatki o igrah na srečo v Sloveniji v obdobju 2005-2015*. Dostopno prek: http://www.fu.gov.si/fileadmin/Internet/Drugo/Posebna_podrocja/Igre_na_sreco/Opis/Zbirni_podatki_o_igrah_na_sreco_v_obdobju_2005-2015.pdf (14. april 2016).
25. Ministrstvo za gospodarski razvoj in tehnologijo. 2002. *Strategija slovenskega turizma 2002-2006*. Dostopno prek: http://www.mgrt.gov.si/fileadmin/mgrt.gov.si/pageuploads/turizem/turizem_strategija.pdf (15. april 2016).
26. --- 2012. *Strategija razvoja slovenskega turizma 2012-2016*. Dostopno prek: http://www.mgrt.gov.si/fileadmin/mgrt.gov.si/pageuploads/turizem/Turizem-strategije_politike/Strategija_turizem_sprejeto_7.6.2012.pdf (15. april 2016).
27. Nemec, Boris. 2001. Obdavčenje igralniške dejavnosti. *Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo* 25 (247): 737–741.
28. Pahor, Marko, Janez Prašnikar in Ljubica Kneževič. 2005. *Analiza vpliva igralniške dejavnosti na gospodarsko in družbeno okolje v mestni občini Nova Gorica*. Dostopno prek: <http://www.cek.ef.uni-lj.si/VplivIgralnistvaNaOkoljeVMONG.pdf> (12. april 2016).
29. Paljk, Jurij. 2001. Na glavo obrnjene vrednote. Pogovor s psihiatrom dr. Bernardom Špacapanom. *Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo* 25 (247): 752–756.
30. Podgornik, Nevenka. 2009. Biopsihosocialni pristop prekomernega igranja. *Vita: strokovna zdravstveno-vzgojna revija* 15 (71): 8–9.
31. Pregl, Marijan. 1995. Etiologija odvisnosti. V *Odvisnost – družbeni problem včeraj, danes, jutri: zbornik razprav*, ur. Igor Rogl, 154–162. Maribor: Založba Obzorja.
32. Radovanovič, Mirjana. 2003. Vrzeli, ki vodijo v »nekemične« odvisnosti. V *Preprečimo odvisnosti od kajenja, alkohola, drog, hranjenja, dela, iger na srečo ...*, ur. Zdenka Čebašek Travnik, 238–245. Ljubljana: Društvo za zdravje srca in ožilja Slovenije.
33. Rozman, Sanja. 2007. *Peklenska gugalnica*. Ljubljana: Založba Mladinska knjiga.

34. Rugelj, Janez. 2000. *Pot samouresničevanja*. Ljubljana: Slovensko društvo terapevtov za alkoholizem, druge odvisnosti in pomoč ljudem v stiski.
35. Spazzapan, Bernard. 2009. Hazardiranje kot zasvojenost. *Vita: strokovna zdravstveno-vzgojna revija* 15 (71): 6–7.
36. Sprememba v srcu, društvo za pomoč zasvojenim. 2015. *O zasvojenostih*. Dostopno prek: <http://www.spremembavsrcu.si/index.php/o-zasvojenostih> (5. maj 2016).
37. Ščuka, Vili. 2001. Neobvladljivo hazardiranje. *Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo* 25 (247): 751.
38. Torkar, Vinko. 1994. Nova Gorica mesto park ali parking?. *Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo* 18 (156): 181–185.
39. Tumpej, Una Jasmina. 2001. Ujetniki hazarda. *Primorska srečanja: revija za družboslovje in kulturo* 25 (247): 747–750.
40. *Zakon o igrah na srečo* (ZIS). Ur. l. RS 14/2011. Dostopno prek: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO409> (2. april 2016).
41. Zdravstveni dom Nova Gorica. 2016. *Zdravljenje odvisnosti...od iger na srečo*. Dostopno prek: <http://www.zd-go.si/zdravljenje-odvisnosti/od-iger-na-sreco> (23. maj 2016).

PRILOGA A: TRANSKRIPT INTERVJUJA Z IGRALCEM POSEBNIH IGER NA SREČO

Pozdravljen!

Zdravo.

Kako si kaj?

Ja, dobro sem dobro, posebej sedaj, ko je par dni že padal dež in sem bil zato prost službe. (smeh)

(smeh) Super,. Še enkrat bi se ti res rada zahvalila, da si privolil v intervju z menoj in upam, da te ne bom preveč obremenjevala. (smeh)

Ja, joj, joj. (smeh) Res ni problem. Če ti bom s tem pomagal v povezavi s šolo, potem pa res ni problem.

No, odlično. Kaj, če bi se potem za začetek na kratko predstavil. Koliko si star, od kod si ... osnovni podatki.

Rojen sem leta 1957, se pravi sem sedaj star že 59 let. (smeh). Živim v Kranju. Drugače sem pa rojen v Banjaluki, to je v Bosni in Hercegovini. Tam sem tudi odraščal, potem pa sem leta 1973 prišel v Slovenijo in tukaj tudi ostal.

Kaj pa te je pripeljalo v Slovenijo?

Ja, tako kot vse druge ... Šel sem s trebuhom za kruhom in na koncu pristal v Sloveniji. Bil sem tudi drugod po Evropi, delal sem v Nemčiji, na Madžarskem, Češkem ... Toda na koncu sem se najbolje počutil tu v Kranju, bilo mi je tako lušno mesto in tako sem že od leta 1973 Kranjčan. (smeh)

Torej nikoli nisi razmišljal o tem, da bi se vrnil v rodni kraj?

Seveda sem. Moj plan ni bil nikoli, da bi ostal v Sloveniji za vedno. Tako sem si celo zgradil hišo v Banjaluki; vedno sem mislil, da se bom oženil in živel v Banjaluki.

Kaj se je pa zgodilo, da nisi uresničil svojih želja? Si se poročil v Sloveniji?

(smeh) Ja, bog je tako hotel. Ne, nisem se poročil v Sloveniji, niti v Bosni. Še vedno sem samski. (smeh). Sicer sem imel nekaj punc, a nikoli ni pripeljalo do nič resnejšega. Ko sem prišel v Slovenijo, sem v Ljubljani naredil še triletno srednjo gradbeno šolo, takoj po tem pa sem tudi dobil zaposlitev, ki mi je bila všeč, in tako sem skozi vsa leta prelagal odhod domov, dokler se ni začela v devetdesetih vojna in takrat sem se dokončno odločil, da ostanem za vedno tu. Še pred vojno sem imel načrte, da bom odšel nazaj domov in odprl majhno trgovino, se poročil in imel otroke ... Toda vojna je vse uničila. Tako sem ostal tudi samski, čeprav sem se vedno želel poročiti.

Torej ti je žal, ker si neporočen?

Ja, seveda mi je, težko je biti sam, posebej če si družaben tip človeka, tako kot sem jaz. Ampak sedaj sem se že navadil. Saj veš, kako pravijo, kdor nima sreče v ljubezni, jo ima v kocki. (smeh)

Mogoče je pa res kaj resnice v tem. (smeh) Kje pa potem živiš, imaš tu kupljeno stanovanje ali pa si najemnik?

V bistvu živim v samskem domu, imam svojo sobo in zame je to čisto dovolj. Pa še ni drago, na mesec odštejem 150 € za najemnino in ostale stroške, tako da je to najcenejša varianta. Pa še všeč mi je, da imam svojo sobo, da nimam nobenega cimra.

Kje si pa zaposlen?

Zaposlen sem v VGP Kranj, če si že kdaj slišala ...?

Ne, nisem še.

Ukvarjamo se z gradbeništvom, predvsem z regulacijo rek. Predvsem, ko je veliko dežja in reke poplavljaajo, imamo ogromno dela.

Potem delaš cele dneve?

Ne, po navadi delamo po osem ur, dostikrat tudi po 12. Odvisno, koliko dela imamo in kako se mudi za določen posel. Včasih sem tudi več dni prost, posebej če pada dež.

Potem pa imaš verjetno tudi kar dosti prostega časa?

Res je. Pozimi sem včasih tudi več tednov prost, vse je odvisno od vremena. Tudi če je pomlad muhasta, sem dosti doma ... Kakor se vreme obrne.

In kaj potem počneš v prostem času? Imaš kakšne hobije?

Včasih grem tudi delat na črno, če dobim kakšno ponudbo in sem slučajno prost. Drugače pa grem po navadi malo v mesto na kakšno kavico ali pa na kakšen sprehod, drugače sem pa večino prostega časa v kazinoju.

Torej večino prostega časa preživiš v kazinoju?

Da. V kazinoju, tu v Kranju, v Cezarju sem vsak dan. Je zelo blizu, kar je fino, ker nimam izpita za avto.

Kdaj si se prvič srečal s hazardiranjem? Kako se je vse skupaj začelo?

Že kot zelo mlad fant, takoj ko sem prišel v Slovenijo. S prijatelji smo igrali poker za denar po domovih ali po kakšnih kafičih. Takrat sem bil star malo čez dvajset. V igralnice takrat nismo hodili, ker nismo smeli, saj Titov režim ni dovolil, da bi Jugoslovani hazardirali. Igralnice so bile, toda v njih nismo smeli hoditi, namenjene so bile samo turistom. Po Titovi smrti pa se je počasi ta zakon ukinil in smo lahko tudi mi Jugoslovani hodili gemblat. Takrat smo hodili skoraj vsak dan v te velike igralnice na Bledu, v Kranjski Gori ... To smo morali biti uštimani, lepo oblečeni, niso te notri spustili kar tako ... Takrat je po mojem mnenju igralništvo še bilo na nekem nivoju, danes pa je drugače ...

Kaj misliš s tem, da je danes drugače?

Danes v kazino pride čisto vsak, delavec takoj po šihu pride kar v delovni obleki, ni več tistega blišča. Potem ko gledam te otroke, kako takoj, ko so polnoletni, pridejo v kazino, ki jih počasi zasvaja. To me zelo žalosti. Drugače pa je bilo tudi zaradi denarja, takrat smo lažje živeli, imeli smo boljše plače in pogoje. Zaradi tega si je človek tudi lažje »privoščil« hazardiranje.

Kaj pa te je pripeljalo do tega, da si pričel hazardirati?

Vse se je začelo, ko smo s prijatelji za zabavo igrali poker za denar. In ker so bile igralnice takrat prepovedane, so nas še bolj privlačile. Ko smo imeli dovoljen vstop,

smo šli najprej iz »firbca« parkrat probat srečo, potem te pa prevzame. Poleg tega imaš na začetku po navadi srečo, in tako je bilo tudi pri meni. Parkrat sem dosti dobil in te to prevzame, saj je to lahko zaslužen keš. Z vsakim obiskom kazinoja pa začneš zgubljati. Ko pa začneš zgubljati, še vedno hodiš v kazino, da bi si ta denar pridobil nazaj ... In tako je to začaran krog, ki ga je težko prekiniti. Potem spet zadeneš in igraš naprej z željo zadeti še več, nato pa izgubljaš in vlagaš še več denarja, da bi izgubljen denar povrnil ...

Ali bi zase rekel, da si zasvojen s hazardom?

Če pogledam na svojo igralsko kariero, bi lahko rekel, da verjetno sem. Čeprav zase nimam občutka, da ne bi mogel brez tega živeti. Igralnice obiskujem predvsem zato, ker mi je dolgčas. Vsi prijatelji so se nekako porazgubili, nimam partnerke in tudi otrok ne, tako da mi je zelo dolgčas. Ko pa pridem v kazino, mi čas zelo hitro mineva. Vedno se nekaj dogaja, vedno je živahno, vse te barve in melodije z avtomatov te nekako začarajo. Poleg tega se tam srečuješ z ljudmi, vzpostaviš stike in prijateljstva in se tako dobivamo v igralnici. Res, življenje postane brezčasno in prav čas je tisti, ki me najbolj obremenjuje. Sploh ne mislim toliko o denarju, čeprav velikokrat prav sanjam o dobitku. (smeh) Poleg tega v igralnicah ni ur ali oken, tako da se res počutiš, kot da bi bil v neki »čudežni« deželici, brezčasni in brezprostorni. To dokazuje tudi to, da denar v igralnici izgubi vrednost, recimo bankovec za 100 € je v kazinoju samo neki zelen bankovec in se človek ne zaveda, koliko lahko z njim kupi v stvarnem življenju. Toda na splošno ne bi rekel, da sem zasvojen. Pred petimi leti sem celo nehal hazardirati, rekel sem si, da je dovolj, in potem res nisem hazardiral tri leta. In mi ni bilo tako težko, tako da mislim, da nisem čisto zares zasvojen.

Zakaj pa si potem ponovno začel po treh letih?

V službi sem si poškodoval roko in tako sem bil več mesecev na bolniški. In takrat sem imel čisto preveč prostega časa, bilo mi je zelo, zelo dolgčas. Tako sem potem po treh letih ponovno obiskal igralnico in spet začel kockati. Iz čistega dolgčasa.

Te lahko vprašam, koliko zaslužiš mesečno? Seveda ti ni treba odgovoriti, če ne želiš.

Ah, ne, sploh ni problem. Zaslužiš približno 800 € na mesec. Včasih zaslužiš še kaj na črno, ampak razpolagam približno z 800 € mesečno.

In približno koliko prihodka nameniš igram na srečo?

(smeh) Kar vse, bi lahko rekel. Plačam stroške samskega doma, včasih še pošljem kaj mami v Bosno, ostalo pa zapravim v igralnici in za Loto.

Kako pa potem preživiš čez mesec?

Za jesti imam vedno kaj, ni tako, da bi bil zaradi kocke lačen. Če pa slučajno ne gre, si denar izposodim. Samo tega sedaj že dolgo nisem počel, ker je tudi to začaran krog, izposodiš si, potem vrneš, potem ti zaradi tega, ker si moral vrniti, spet zmanjka in si ponovno izposodiš. Tako se težko vrneš na normalno raven. Toda če ne gre drugače, si moraš izposoditi.

Kako bi opisal občutke, ki ti jih prinaša hazardiranje?

Prinaša mi predvsem občutek brezskrbnosti, ko sem v igralnici, ne mislim na čas in se ne počutim osamljenega. Tako sem na primer tudi danes ponoči ostal v igralnici celo noč, do 7. zjutraj. Itak sem bil prost v službi zaradi vremena, tako sem igral in igral in sploh nisem mogel verjeti, kdaj je minila cela noč. Še nekaj malega sem zadel, zato sem igral še naprej in še za več denarja. Na koncu sem izgubil vse, tako da imam kar slabo vest danes. Sedaj se zavedam, da to ni bilo prav, ampak sploh ne znam opisati, kako se v tistem trenutku počutiš, enostavno moraš igrati naprej. Takrat z igro želiš čim prej nadomestiti izgubljen denar. Tudi tako je, da nikoli ne načrtujem, da bom tako dolgo igral, recimo, da bom v igralnici cel dan in noč, ampak te enostavno pritegne. Sploh je tako, da te čisto prevzame, ko nekaj zadeneš, in potem proslavljaš tako, da nadaljuješ igro, in na koncu po navadi ostaneš brez vsega.

Ali misliš, da je hazard vplival na tvojo življenjsko pot?

Hm, tu pa res ne vem, kaj bi povedal. Gotovo je, saj je sestavni del mojega življenja. Mogoče bi se celo oženil, če ne bi bil hazarder. (smeh). Potem ne bi toliko časa zabil v igralnicah. Vsekakor je najbolj vplivala vojna v Bosni, saj bi drugače definitivno odšel nazaj domov živeti in poskusiti uresničiti svoje cilje. Je pa vsekakor vplivalo, če nič drugega, bi lahko denar, ki sem ga porabil v igralnicah, prišparal in tu v Sloveniji

marsikaj ustvaril. Če nič drugega, bi si verjetno kupil vsaj neko garsonjerico, da bi imel svoj lastni prostor. Žal mi je pa tudi zaradi tega, ker sem vedno želel potovati. To je bila vedno moja velika želja. Včasih, ko je sindikat še veliko prirejal različne izlete, sem šel vedno poleg. Danes je tega veliko manj. No, če bi zapravljen denar v igralnicah imel na kupu, bi ga gotovo zapravil za potovanja na lastno pest. Ja, verjetno bi se marsikaj drugače obrnilo ...

Kako bi torej sam ocenil, ali je kockanje nate vplivalo pozitivno ali negativno?

Vsekakor bi rekel, da negativno, vsaj sodeč po mojem prejšnjem odgovoru. Marsikaj bi si lahko privoščil, če ne bi gemblal, kot pa sedaj, ko sem gambler. Toda vseeno mi je fajn hoditi v kazino, ker preženem dolgčas, tako da ima tudi pozitivne posledice, vsaj zame. Čeprav se zavedam, da je kockanje kar družbeni problem, predvsem družinski. Če znaš igrati z glavo, potem ni tako hudo.

Torej meniš, da ne boš nikoli nehal hazardirati?

(smeh) Ja, seveda bom, ko bom zadel jackpot, ki mi bo prinesel dovolj denarja za celo življenje. (smeh) Ne, zaenkrat nimam namena, seveda pa ne morem govoriti za tako dolgoročno obdobje. Verjetno ne bom kockal do smrti, samo saj veš, kako pravijo: enkrat kockar, zmeraj kockar. Mogoče se pa še celo poročim. (smeh) Sebe si nikoli nisem predstavljal kot gemblarja v starosti. Še vedno upam, da bom našel neko prijetno gospo, s katero si bova kratkočasila dneve v starosti.

No, najlepše se ti zahvaljujem za sodelovanje in da si odgovarjal na vsa ta moja vprašanja. (smeh)

Ja, malenkost. (smeh)